

Bildning

– paradis och personligt projekt

Några bidrag från Högskoleverkets essävtävling för studerande

Högskoleverkets rapportserie 2002:37 R

HÖGSKOLEVERKET
National Agency for Higher Education

Bildning

– paradis och personligt projekt

Några bidrag från Högskoleverkets essävtävling för studerande

Högskoleverket • Birger Jarlsgatan 43 • Box 7851, 103 99 Stockholm
tfn 08-563 085 00 • fax 08-563 085 50 • e-post hsv@hsv.se • www.hsv.se

Bildning – paradiset och personligt projekt

Några bidrag från Högskoleverkets essätävling för studerande

Producerad av Högskoleverket i november 2002

Högskoleverkets rapportserie 2002:37 R

ISSN 1400-948X

Innehåll: Högskoleverket, utredningsavdelningen, **Torsten Kälve**mark

Grafisk form: Högskoleverkets informationsavdelning

Tryck: Lenanders Grafiska AB, Kalmar, november 2002

Innehållsförteckning

Förord	5
Avsnitt 1: De prisbelönade bidragen	7
Bildning i kunskapssamhället	9
<i>av Jenny Alwall • Uppsala universitet</i>	9
Bildning som personligt projekt	17
<i>av Anne Bachmann och Erik Lindsten • Stockholms universitet</i>	17
Att vilja och att kunna! Ett manifest om bildning i högskola och kunskapssamhälle	23
<i>av Lars Olofsson • Södertörns högskola</i>	23
Bildningens paradiset	31
<i>av Celia Aijmer • Göteborgs universitet</i>	31
Den goda staten och den subversiva bildningen	37
<i>av Jan Hoff • Lunds universitet</i>	37
Bildning i kunskapssamhället – bildning i massinformationssamhället	45
<i>av Pär Sandin • Göteborgs universitet</i>	45
Avsnitt II: Några andra intressanta bidrag från essätävlingen	51
Om konsten att bildas till sig själv	53
<i>av Birgitta Birgersdotter Åhlund • Göteborgs universitet</i>	53
människa.com eller ”Bildning i kunskapssamhället”	59
<i>av Marcus Priftis • Uppsala universitet</i>	59
Bildningens betydelse – en essä om bildning på högskolan och i samhället	69
<i>av Kristina Nilsson • Göteborgs universitet</i>	69
Citat ur några essäer	75

Förord

Vad är bildning? Frågan kan inte besvaras med en enkel formel men den måste oupphörligt ställas inom högskolan, den samhällssektor som i så hög grad har ett ansvar för kunskap, reflektion, helhetsbilder och framtidsperspektiv.

En allt snabbare fragmentering av kunskapskartan verkar vara det pris som vi får betala för vetenskapens utveckling. Förenat med en förväntan att universitet och högskolor ska svara för en utbildning anpassad till yrkesliv och akuta samhällsbehov skymms lätt de stora sammanhangen för både studenter och lärare. De band som en gång förenade vetenskap och konst, naturkunskap och humaniora blir således alltmer upplösta.

När Högskoleverket valt bildning som ett övergripande tema för särskilda insatser under några år är syftet inte att fastställa något slags normaldefinition på detta begrepp. Avsikten är snarare att lyfta fram olika perspektiv på det som alltid måste vara några av den högre utbildningens mål: att bidra till breda kunskaper, kritiskt förhållningssätt, analytisk förmåga och en omvärldsorientering som förhindrar ämneschauvinism och en alltför snäv specialisering.

Från verkets sida har vi tyckt det vara viktigt att studerande vid högskolor och universitet får komma till tals i den viktiga frågan om bildningens roll – i högskolan lika väl som i det vidare samhället. Det var därför som vi våren 2002 utlyste en essätävling kring temat *Bildning i kunskapssamhället*.

Tävlingen var uppdelad i två klasser: en för studerande i grundutbildningen och en för forskarstuderande. Under den övergripande rubriken var ämnesvalet helt fritt. Totalt deltog över 100 studenter i klassen för grundutbildning och ett 15-tal i klassen för forskarutbildning.

De inkomna bidragen bedömdes av Högskoleverkets referensgrupp för Tema Bildning. Den består av docent Birgitta Arneklo-Nobin, studerande Annika Carlson, professor Sven-Eric Liedman, kulturråd Maria Schottenius, professor Carl Henrik Svenstedt och studerande Mikael Tengberg.

Inom Högskoleverkets har Torsten Kälvemark, Anne-Marie Liberg och Per Gunnar Rosengren arbetat med essätävlingen.

I den här boken publiceras de tre vinnande essäerna i vardera tävlingsklassen. Dessutom har vi valt att publicera ytterligare tre intressanta bidrag plus några tankeväckande citat ur en del av de insända essäerna.

Högskoleverket hoppas att den här boken skall stimulera både studenter och lärare till debatt och handling när det gäller bildningsperspektivet i den svenska högskolan.

A handwritten signature in black ink, reading "Sigbrit Franke". The signature is written in a cursive, flowing style with a long, sweeping underline that extends to the right.

Sigbrit Franke
universitetskansler

Avsnitt I:
De prisbelönade bidragen

Bildning i kunskapssamhället

av Jenny Alwall • Uppsala universitet

Första pris

i klassen för studerande i grundutbildning

Romarna ansåg att tankarna blir klarare under bar himmel än under tak – gudomlig inspiration fann naturligtvis lättare sitt mål utan hinder emellan. För vårt takberoende samhälles skull hoppas jag naturligtvis att de hade fel. Men hur det än ligger till med detta är det säkert inte dumt att då och då byta ut taken, väggarna, stolarna och dataskärmarna mot till exempel skogens lövverk, stigar och blommor. Min egen favoritskog ligger bara ett stenkast från det stora studentbostadsområde där jag bor. Hur många studenter med malande tankar om tentor och uppsatsskrivning har inte på dessa stigar fått en stunds ro i själen, tänker jag. Det är en liten skog och snarare förr än senare kommer man till skogskanten där åkermark tar vid. Den bördiga uppländska leråkern sträcker sig mot slotet och domkyrkan – lärdomsstadens Uppsala är nära. De ord jag föresatt mig att tänka på, bildning och kunskap, tycks liksom sväva lite förstrött under junisolen utan att fastna på något. Vad är bildning egentligen? Och vad har den för betydelse – för samhället och den enskilda människan? Min blick och tanke fastnar till slut på domkyrkan där borta i staden. Jag vet att restaurationsarbeten utfördes på tornen på 1930-talet, eftersom jag hört en av arbetarna som då var med berätta om de rangliga trätrapporna och den svindlande utsikten. Vad tänkte han på den där dagen, då han var så nära himlen?

Jag ser honom fortfarande tydligt framför mig, lutande sig över radion när P1:s uggla hoar. Han var blind men alltid redo att se främmande världar. Det stillsamma hoandet signalerade *Vetandets värld* och den gamle var min morfar. Han hade efter ett långt yrkesliv som målare egentligen tänkt sig pensionen framför staffliet i källaren, men grönstarren ville anorlunda – det blev 26 år framför köksradion istället. För att ytterligare vidga sin värld av vetande lånade han talböcker. En gång hörde jag honom ringa till biblioteket och påminna om sin senaste beställning samt att han

var *mycket gammal* – ”Tänk om jag dör innan jag hört Egyptens historia!” Glimten i ögat slocknade aldrig. När morfar dog år 2001 är jag säker på att ugglan hoade i mörkret som ett stilla farväl.

Den gamle målaren förkroppsligar ett vackert bildningsideal; nyfikenheten, förundran över världen och en brinnande längtan att lära och förstå. Ändå var han knappast förutspådd att någonsin uppnå just bildning, född som han var i en av Köpmanholmens röda arbetarkåkar utanför Örnköldsvik. För mig kunde han berätta om spanska sjukan, skotten i Lunde och beredskapstiden. Och om när han cyklade de femtio milen till Uppsala för att klättra på domkyrkan och hjälpa till med restaurationsarbetet. Hans liv kom att löpa från Fattigsverige till folkhem, parallellt med ett Europa som gick från tidigmodern framstegstro och visshet till postmodern osäkerhet och skepsis mot sanningar och tvärsäkra ideologier. Även begreppet bildning gjorde en resa på denna tid. Den enskilda människan har idag en helt annan möjlighet till bildning då kunskapen har demokratiserats och blivit tillgänglig för alla. I detta och i morfars stora kunskapsglädje (trots att han sällan eller aldrig använde ordet bildning) ligger kanske den bästa motiveringen att inte lämna begreppet bildning därhän i ett slags postmodern pessimism – i synnerhet i ett samhälle som en smula självsmickrande gärna använder ordet kunskap som sitt signum.

Trots den enorma kunskapsmassa vi idag ser ackumulerad är dock det fria och glada kunskapssökandet inget ideal som varit förhärskande genom tiderna. Olika maktstrukturer har sett sig nödgade att i kontrollsyfte begränsa tankeverksamheten, styra den, kanske till och med kväva den – för säkerhets skull. Bevarandet av en samhällstruktur eller religiös ordning har, kanske med befogad oro, likställts med bevarandet av konsensus. Lärdom och bildning har i sin roll som vägledande ideal medverkat i det intellektuella förtryckets historia. Belysande är historien om den stackars bokhandlaren, i Olof Verelius berättelse från mitten av 1600-talet, som brinner i helvetet eftersom han ”sålt översättningar av grekiska och latinska författare till ett så lågt pris, att olärda nu redan visste det som de visa tidigare skattade så högt; Platon, Homeros, Plutarchos, Vergilius, Livius och andra alla tiders största författare besudlades nu av stallknektars, barberares och krögares smutsiga händer.” Om vi idag anser att bildning är något annat än vördnad för klassikerna, men ändå är osäkra på begreppets plats i en modern värld, kan vi försöka spåra bildningens väg in i moderniteten för att försöka se vart den tog vägen.

Det var ett urgammalt landskap av åkrar, gårdar och kyrkor som min morfar blickade ut över den där dagen på tornen. Även lärdomsstaden Uppsala var sig lik med Gustavianum och universitetet, och Carolina Redivivas stolta bibliotek. Och under månet tak i de lärdas hem vilade fortfarande bildningen trygg bland ekskrivbord, smyckade spismantlar och i de gyllene läderbandens Homeros, Cicero och Goethe. Men ändå var inte allt sig likt. Den nybyggda Grandbiografen och Åhléns bilfirma på Väderkvarnsgatan skvallrade om nya tider. Förutom filmen och automobilen var själva husen nyheter i sig: stadsarkitekten Gunnar Leche hade i Uppsala introducerat funktionalismens enkla former. Funktionalismen som radikal arkitekturströmning var bara en del av 1910–30-talens kreativa och konstnärliga sätt att bemöta den nya värld som vi kallar moderniteten. Nyheter inom teknik, vetenskap och samhälle var legio och konstnärerna tog intryck; nya konstinriktningar såsom dadaism, surrealism och futurism utvecklades i rask takt. Modernismen blomstrade i Europa och så smått även i Uppsala.

Men för bärarna av gamla ideal var det experimentella revolutionärt, det frigjorda dekadent, och kosmopoliten ett hot. Vetenskaplig specialisering, industrialisering, den skråniga populasen och en masskultur ohjälpligt fokuserad på nuet, med sina dagstidningar, biografier och sin nöjeslitteratur, tycktes hota den gamla bildningen. Varför? Svaret måste sökas i det långa 1800-talet när det tyska ordet *Bildung* myntades. Då var vördnaden för antiken ännu levande och studiet av de klassiska språken central i undervisningsväsendet. Men under det historiskt medvetna 1800-talet innebar *Bildung* ändå något mer än att imitera de gamle: Ordet anspelar på den fysiska metaforen att bilda (forma) en karaktär. Tanken var att människan är förädlingsbar och att det finns något slags idealisk bestämning av att vara människa som varje individ bör sträva efter att komma nära. I dialog med klassikerna och genom färdighetsträning i de klassiska språken skulle alltså själen utvecklas och intellektet skärpas. Detta högtidliga bildningsideal skulle komma att hamna på kollisionkurs med den annalkande moderniteten. Kanske var det inte så få som i det unga 1900-talets röriga värld längtade tillbaka till en värld med ordning och traditioner, hjältar och ideal. Och kanske fanns det de som i Hitler och i andra handlingens män tyckte sig se räddningen. Men det totala kriget vred inte klockan tillbaka. Istället visade det sig att moderniteten i all sin skörhet och destruktivitet tycktes vara ohejdbar.

Vad hände sedan? Gick den gamla bildningen under till tonerna av smattrande repetergevär och mullrande tanks? Finns någon fortsättning?

Fortsättningen, efter Marshallhjälp och kallt krig kallas ibland postmodernitet. Kanske kan denna bäst karakteriseras som den gamla vanliga röriga moderniteten fast utan den naiva tron på Berättelserna. Tron på Framsteget, Ideologin och Människan har fått sig en knäck efter Titanic, Hitler, Stalin, Tjernobyli och andra 1900-talskatastrofer. Vi har inte heller längre ett gemensamt bildningsideal kryddat med "stålblanka romarcitat". Bildning är idag istället liksom religion och politik något för den enskilde att i frihet ta ställning till. Därför är det nästan ett omöjligt uppdrag att försöka svara på vad bildning är i en sådan individualiserad postmodernitet, och än värre i en så svårdefinierad företeelse som "kunskapssamhället". Med ett individuellt exempel (min morfar) har vi sett vad bildning *kan* vara: ett glatt och intresserat lärande, nyfikenheten på det mesta. Men för att vidga begreppet kan vi börja med att utgå från det ord som vi alla har ärvt, bildning, och i dialog med gamla betydelser söka efter nya.

Nära bildningens gamla essens finner vi lärdomen, beläsenheten eller med en modernare term, kunskapen. Kunskapen utgjordes förr av litterära och poetiska klassiker som med sina djupa insikter och höga estetik skulle upphöja själen. Men den gamla bildningen var introvert; den tittade in i själen men inte gärna ut. I mötet med moderniteten som karakteriserades av en påträngande komplexitet visade sig denna typ av bildning inte vara livskraftig. Genom sin snäva litterära kanon och ovilja till förändringar var den både glömsk om mänsklig nyfikenhet och oförmögen till ett kritiskt tänkande. Det faktum att tyska vaktposter i 1940-talets koncentrationsläger gärna läste Goethe ställer frågan om förhållandet mellan kunskap och tänkande på sin spets. Är bildning något mer än Goethe? Postmoderniteten har utan tvivel rört sig mot ett friare kunskapssökande som inte bara frågar efter poetikens estetik, utan även efter ekonomisk historia, meteorologi, ryska och modern filosofi. För den enskilde finns goda möjligheter till specialisering. Men ett bildningsbegrepp större än såväl Goethe som den enskilda högskolekursen måste också få rymma vidare perspektiv som öppnar sig mot historiens tongivande idéer och synen på politik, samhälle, kultur och civilisation, människan och kosmos. Sådana perspektiv har potential att samtidigt fördjupa och bredda kunskap, och dessutom ge den enskilde bättre möjligheter att kritiskt granska den ofentliga debattens argument.

Om bildning idag rymmer allt från skönlitteratur, historia och filosofi till den naturvetenskapliga världsbilden uppstår frågan om vilken roll kunskapens *klassiker* har i en postmodernitet där den gamla bildningen inte bara fallit från sin piedestal utan nästintill försvunnit i glömskans

hav. För det första bör man hålla i minnet att de antika texterna i århundraden utgjort en referensram av mytologiskt, litterärt och poetiskt stoff för alla slags tänkare ända in i modern tid. Det är uppenbart att en modern läsare – forskare såväl som lekman – som önskar förstå en 1700-talstänkare men ändå väljer att stå utanför dennes referensramar riskerar att hamna i svårigheter. Men en djupare förståelse av historiens tankeklimat främjar inte bara förståelsen utan kanske även uppkomsten av frågor om vilka idéer som är tongivande i *vår* tid, dvs. ett kritiskt tänkande. För det andra kan naturligtvis den enskilda människan fortfarande berikas och utvecklas personligen i mötet med klassikerna (antika såväl som senare) och deras tidlösa filosofiska tankar om människan, kulturen, kriget och kärleken. Men då handlar det inte om en auktoritär syn på bildning där förhållandet mellan läsare och författare präglas av vördnad. Nej, snarare borde klassikerna ses i ljuset av det filosofiska och litterära samtal som i västerlandet förts i nära tre tusen år. Författare har i olika tider refererat tillbaka till andra författare, och till somliga oftare än andra. Kännedom om dessa författare, eller referenser, skapar helt enkelt bättre förutsättningar för en förståelse av samtalet – eller med andra ord, utan kännedom om Platon blir filosofihistorien nästintill obegriplig. En sådan kanon är, utan att närmare specificera dess innehåll, alltså till för förståelse och njutningsfylld läsning och inte för en bildningsklubb eller för näringslivsmiddagar. Att det sedan finns mängder av intressant litteratur utanför kanon, som kanske hamnat där av en slump eller på grund av en historiskt nedlåtande syn på kvinnor eller minoriteter, utesluter ju inte läsandet av även klassikerna.

Med kunskapen – eller snarare med klassikerna – skulle under det förrföra seklet karaktärsdaningen följa. Om danandet av en karaktär på 1800-talet handlade om en jakt efter ett abstrakt människoideal, så ger ordets arvtagare, självförverkligande, andra associationer. Att förverkliga sig själv år 2002 rymmer snarare tankar om frihet att upptäcka nya vägar, utveckla nya talanger, prova på, söka dröm utbildningen eller drömjobbet. Det handlar mycket om *att bli* utan att man vet vad, och om friheten att välja. När morfar valde att bli målarlärling på 1920-talet var valet styrt av klassstillhörighet med därtill hörande ekonomiska förhållanden. Jag vet inte om det var ett bra val eller dåligt – bara att det inte var särskilt fritt. Idag när vi tycks vara så mycket friare måste vi ändå fråga oss: hur fria val gör vi egentligen i kunskapssamhället? Finns det även i postmoderniteten ”berättelser” som begränsar våra val? Ett exempel på en seglivad gammal berättelse är den om Kvinnan. Hon sitter ännu i kunskapssamhället kvar

i en roll av skönhetsideal och omvårdnad à la 1950-tal, medan bildningens *att bli*, dvs. självförverkligandet, är mycket starkare kopplat till det ”första” könets, Mannens, berättelse. Förvisso är berättelsen om Honom en rätt stöddig historia som vänder honom bort från t.ex. vård och omsorg, men den är samtidigt också av en mer utåtriktad, upptäckande karaktär. I Hennes fall har istället storslagna frågor om människans möjligheter reducerats till en fråga om kvinnlighet full av löjliga svar – redan små flickor möts i leksaker, popmusik och reklam av en utseendefixerad värld, kanske än mer hårdsminkad med smetig romantik än 1950-talets gamla hushållsideal. Kanske behövs en Motberättelse som talar om ett fritt kunskapsökande och ett självförverkligande utan traditionernas och fördomarnas stängda dörrar – ”Sök sanningen! och förde den dig till Helvetets port, så klappa på!” som Uppsalafilosofen Höijer en gång sade.

Den stridbare Benjamin Höijers budskap i det sena 1700-talets konservativa Uppsalamiljö handlade förstås om kunskapsökande snarare än identitetssökande. Men tolkat i ett stort perspektiv handlar det om modet att strunta i konventioner och traditioner. Om dagens bildningsbegrepp handlar om ett sökande efter både kunskap och identitet borde det också rymma såväl modernismens upptäckarlusta som Höijers tuffhet. Värdet av denna bildning, möjligen obekvämt i sin traditionsbrytande funktion, ligger i dess fräckhet att ignorera falska begränsningar i t.ex. reklamens torftiga budskap eller traditionens sega strukturer. Redan Karl Marx anade kanske modernitetens samtidigt skrämmande och hoppgivande frihet när han i sitt kommunistiska manifest konstaterade att ”allt som är fast och beständigt förflyktigas” – paradoxalt nog kan tyckas eftersom samme man sedan arbetade för en slutgiltig fasthet. Men en modig bildning accepterar samhällets komplexitet och frågar sig kanske till och med ”finns någon sanning?”. Redan de gamla grekerna sade ju, mer kärnfullt än Marx, att ”allt flyter”. Den fräcka bildningen avslöjar dock, förhoppningsvis, också möjligheterna i denna förändringarnas värld.

Kunskapsökandet i denna intressanta ”flytande” värld har idag, med våra goda tekniska förutsättningar, i högre grad än någonsin potential att vara ett livslångt projekt av lärande. Men hur vi söker kunskap, vad vi söker och vår inställning till kunskap präglas mycket tidigt i livet, inte minst i skolan. Trots erfarenheter av motsatsen tror jag att skolan kan både väcka och vårda barns nyfikenhet på kunskap. Det krävs dock naturligtvis lugn och ro, och tydliga krav – ingen har sagt att kunskapsinläring är lätt. Lätt för att gro har istället schablonbilder av kunskap bland elever: matte är svårt och humaniora är flummigt. Att alltför tidigt

tvinga barn eller ungdomar att välja inriktning i skolan under sådana falska förespeglingar är tråkigt. Istället borde kunskapssamhällets grundskola uppmuntra till ett fritt men kritiskt kunskapssökande som bäddar för friare val av inriktningar i livet, och en fortsatt nyfikenhet även efter valen. Kanske har många skolledare ännu mycket att lära av tant Mytha – en mästare på att väcka nyfikenhet. Tjugofyra kvällar i december 1981 berättade hon, i sitt runda hus högst upp på ett snöigt berg under en evigt stjärnklar himmel, grekiska myter för pojken Astor. Efteråt gick de alltid ut för att på den gnistrande himlen leta rätt på den till myten hörande stjärnbilden. Sveriges Televisions julkalender år 1981 med Sif Ruud och Johannes Brost var gnistrande pedagogisk. Den väckte förundran och nyfikenhet genom att samtidigt utgå från fascinationen inför sagor och stjärnor. Och där, någonstans i berättelsen och vyn mot kosmos, har humaniora, vetenskaperna och all bildning sin grund, fruktbar för den blivande teknikern såväl som humanisten. Att tänka fritt är stort, som det heter i universitetsstaden Uppsala.

Kanske var Mytha inblandad i mitt beslut att i mitten av 1990-talet bryta upp från de norrländska hemmatrakterna för att läsa naturvetenskap i Uppsala. Ute på det f.d. regementet på Polacksbacken blev jag drillad i analys i en och sedan flera dimensioner, i algebra, mekanik och dataprogrammering. Man fick svar på sina frågor så det stod härliga till. Men märkligt nog sinade till slut frågorna och inga nya uppstod – kurserna hade blivit förutsägbara. När jag så småningom sökte mig till universitetets humanistiska institutioner blev jag för första gången varse skillnaden mellan utbildning och bildning – eller mellan formalbildning och bildning om man så vill. Formalbildning på 1800-talet handlade ju om att skärpa intellektet genom hårdräning i latinsk grammatik och syntax, vilket inte är långt ifrån den naturvetenskapliga träningen i lösning av matematiska och fysikaliska problem. Syftet med modern ”formalbildande utbildning” är ju dock av yrkesförberedande slag snarare än ett glänsande intellekt för dess egen skull. Att lära sig tänka rätt i logik och problemlösning har förvisso sin nytta och glädje, men...

... det jag fann i humanisternas seminarierum var något mer: de nya perspektiv och frågeställningar som öppnade sig tvingade mig nämligen till ett reflekterande tänkande som var så svindlande att det påminde mig om känslan under de där kvällarna i december 1981 när jag som sexåring gick ut på kvällarna för att titta på Orion och Cassiopeia på stjärnhimlen. Och kanske var det Mytha som fick mig att inte glömma ”sagornas” roll i kosmos. Men att sagorna på en naturvetenskaplig utbildning kommer i

skymundan är förstås naturligt – fysiken och matematiken har ju sina egna häpnadsväckande perspektiv som måste komma i första hand. Ändå finns det vissa typer av berättelser som inte borde förtigas för nyfikna studenter på naturvetenskaplig grundnivå. Vilka gåtor finns kvar att utforska, dvs. var finns forskningens frontlinje? Vilken roll har naturvetaren eller teknikern i samhället? Dessutom borde plats ges för humanistiska kurser som är helt frikopplade från dessa perspektiv. Ty lika väl som humanisten kan ha glädje av en kännedom om den naturvetenskapliga världsbilden kan naturvetaren berikas av historiens och kulturens vindlingar. Det borde finnas utrymme att både tänka rätt och fritt på alla typer av utbildningar, utan att värdera vilket som är störst.

Kanske är utbildningsväsendets viktigaste anledning till att vara bildande, förutom utbildande, från förskolan och uppåt, att det kritiska tänkandet har potential att uppmärksamma människans frihet i moderniteten. För om bildning inte är ett lyckopiller eller lösningen på världens problem, om den till och med kan vara tråkig ibland, så besitter den ändå en förunderlig egenskap; den skapar, genom sina många tankar och historier från förr, en distans till nuet och därmed kanske en smula större frihet i våra egna berättelser. Om vårt kunskapsamhälle ska vara värt sitt namn och det gamla regementet på Polacksbacken någon gång få en könsfördelning som inte liknar just ett gammalt regementes, måste de förkrympande idealen, rollerna och identiterna i reklam, media och konst betraktas, särskilt av unga människor, med ett kritiskt öga. Och både förskola, grundskola och universitet kan genom att vårda nyfikenheten, ge nya perspektiv och skapa oväntade möten främja ett kritiskt tänkande som ökar chansen för ett fritt kunskapsökande och fria val oavsett bakgrund. Det skulle bädda för en spännande bildning: filosofisk, fräck och fri.

När jag gick hem från min vandring i skogen den där dagen under himlen tänkte jag att bildning egentligen kan leda vart som helst. Till latin såväl som feminism. Och den kan förmodligen börja var som helst – i en sexårings ensamhet under stjärnorna eller med en morfar böjd över köksradion. Däremellan finns de poler kring vilka bildningen kretsar: nyfikenhet, kunskap, kritik. Och där finns självförverkligandets vägar, och mängder av utsiktspunkter över filosofins, historiens och litteraturens landskap. Och vem som helst kan idag med kunskapsamhällets möjligheter få fantastiska vyer över historiens och nutidens landskap – även utan att klättra upp på domkyrkan i Uppsala.

Bildning som personligt projekt

av Anne Bachmann och Erik Lindsten • Stockholms universitet

Andra pris

i klassen för studerande i grundutbildning

Aldrig någonsin tidigare har så många varit så bildade. Aldrig tidigare har så mycket information funnits att tillgå för så många. Aldrig tidigare har så många varit utbildade.

Ett löjets skimmer lägger sig lätt över påståenden av det här slaget, hur sanna de än må vara. Faktum kvarstår: I vårt samhälle – kunskapssamhället – bygger många av de viktigaste funktionerna på kunskap, och de bärs upp av ett stort antal människor. Enorma landvinningar har gjorts i avancemanget av informationsflödet. Betyder detta att Francis Bacon var sannspådd i sin vision om ett samhälle där kunskapen genomsyrade varje nivå? Och betyder det att bildningen har en given plats i ett sådant samhälle?

*

Kunskap består av information man har tagit till sig och fått en förståelse av. Bildning kan man då säga är det sammanhang man etablerar mellan sig själv, sin kunskap och omvärlden. Lika lite som information automatiskt ger upphov till kunskap, genererar kunskapen något man utan att slarva kan kalla bildning. Kunskapssamhället har visserligen inneboende i sig en möjlighet till ett bildningssamhälle. Men det vore riskabelt att förväxla de två.

Att industrisamhället ersatts av ett kunskapssamhälle är inte så svårt att se. Men till stora delar har ”kunskapssamhället” i samhällsdebatten ersatts av ”informationssamhället”, vilket kanske är en mer exakt beteckning på vad som har hänt. I paketet ”informationssamhälle” ligger också det man tidigare menade med ”kunskapssamhälle” – men utvecklingen svarar inte mot begreppen.

Samma tekniska utveckling som möjliggjort informationens spridning har gjort samma sak för spridandet av desinformation. Antingen denna desinformation är felaktig, dålig, irrelevant eller bara harmlöst likgiltig

samverkar själva dess kvantitet till att dölja, konkurrera med och pervertera den verkliga information som gjorts tillgänglig via de nyare medierna. Tv:s och radios potential som folkupplysare har för länge sedan gått förlopad, paradoxalt nog genom ökande mångfald. Internet hann aldrig ens inneha den potentialen, kommersialiserat som det blev redan i sin barn-dom. Åt dessa medier upplåter vi en jämförelsevis stor del av vår dagliga tid. När de uppvisar ett informationsutbud som dels är informativt, dels desinformativt, när gränsen däremellan är allt annat än enkel att dra, och när informationskonsumenten ständigt får större möjligheter att välja och välja bort inom dessa mediers ramar, säger det sig självt att den som skall navigera inom sig själv måste besitta en avsevärd kunskap för att tillgodogöra sig deras innehåll. För den oinsatta eller obildade reverserar informationssamhället modernitetens upplysningsprojekt och leder raka vägen tillbaka till vidskeplighet. Kommersiella intressen, mytbildare och konspirationsteoretiker är grund och grynnor, liksom en ofta inställsam och infantiliserande kommunikationsattityd.

Är det möjligt att informationsproblemet bottnar i själva medierna? Kan man till exempel säga att viss information håller bättre för granskning om den fästs på ett papper, för att den är textuell och inte verbal eller visuell? I alla fall saknas i etermedierna den abstraktion som ligger i avkodningen av det skrivna ordet. Den effektiva imitationen av verkligheten som tv och radio presenterar sina användare, och även den snabbhet och lätthet som ligger i att göra sin röst hörd på det visuella internet, ger intryck av att en förmedlande och tolkande instans både på avsändar- och mottagarsidan är överflödigt eller överspelad.

Samtidigt är kännetecknen för nya medier att de – just för att i mediekonsumentens upplevelse framstå som i möjligaste mån transparenta och omedelbara – utvecklar ett alltmer sofistikerat kodspråk. Detta gör de genom så kallad *hypermediacy*, genom att referera till hur andra, redan välkända medier fungerar. Den som inte sitter inne med koden stängs då ute med dubbel kraft: både från upplevelsen av transparens och från den abstraktion som finns inbyggd i mediets formspråk. Vi är förtrogna med husdjuret som har svårt att se eller ta in en enkel tv-bild, och som alls inget kan förstå om hur bilden är relaterad till tingen framför tv-kameran, det man kallar bildens indexikalitet. Långt obehagligare är tanken att samma utestängningsprincip, bara på en långt mer komplicerad nivå, kan komma att gälla alla som i framtiden inte har resurser att följa medieutvecklingen.

I förståelsen av hur internet på ett meningsfullt sätt kan användas ingår ovillkorligen sträng skepsis och skarpa dissektionsverktyg. Att påstå att detsamma gäller etermedierna är mindre politiskt korrekt i ett samhälle som till anden är liberalt sinnat. Men det ter sig alltmer avlägset att imponerat applådera tv:s och radios ökade sändningstider och förökning av aktörer om man skärskådar dessa mediers egentliga funktion. *Tillgången* på information har med all säkerhet ökat våldsamt. Men risken är överhängande att den potentiella informationssökaren bedövas och slås till golvet av en anstormning av störsignaler. Informationssamhället leder inte till ökad kunskap; på vissa sätt leder det till minskad.

*

När industrisamhället låg i sin linda skedde smärre revolutioner i individens livsvärld. Penninghushållningen förde med sig ändringar som gav ett batteri av utökade möjligheter: Plötsligt kunde man köpa föremål man tidigare var hänvisad till att göra själv. Men i det större sociala perspektivet gav denna utveckling samtidigt mindre diversifiering. Många, ofta överväldigande många, hushåll inom samma område kunde nu ha identiska, masstillverkade spadar, tyger, mjölkhinkar eller annat. Denna paradox inverteras i viss mån i informationssamhället. Samhällsligt har vi fått en mångfald av inriktningar för individuell kompetens som var otänkbar då, och som också naturligtvis återspeglar den enskilda personens valmöjligheter. Men det är inte självklart i vilken grad man kan uttala sig om på vilket sätt den mängd kunskap som var och en besitter har ökat; det beror på vad man är villig att räkna in i denna kunskapsmängd. Tidigare tiders yrkesmässiga och sociala kunskaper är nu till stor del försvunna.

Härunder hör också debattfrågan om vilken kunskap vi ska arkivera inom etnologins specialområde, och vad som kan bli objekt för den kunskapens metakunskap som utgör idéhistorien. Oavsett vad man tycker om det skulle en genomsnittlig person av i dag på industrisamhällets dagar ha betraktats som ofantligt ”bildad” – med både den respekt och det avståndstagande som kan höra dit.

Ytlig bildning och etikett betraktas även nu för tiden med varierande distans, särskilt i en kontext av traditionella arbetarklassvärderingar. De polerade umgängesformerna upplevs som hala och under ytan förrådiska. De utgör också en ofta oönskad del av den klassresa som stora delar av vad man kunnat kalla den arbetande klassen har gjort sedan utbildningsrevolutionens 1968. I klassresans kölvatten ersätts de raka rören hos de yngre

generationerna av small talk vid espressobardisken, eller rättare sagt med en förståelse av denna small talk som eftersträvansvärd.

Roland Barthes beskriver i *Mytologier* den borgerliga ideologins förmåga att osynligt inkorporera sig själv i det man drömmer om. En sådan mekanism blir dubbelt hotfull för dem som känner sig avskurna från symbolsfären i fråga. Men minst lika lätt är att utifrån ett klassperspektiv se anammandet av ytlig bildning som en emancipatorisk strategi istället för en utslätande: Det handlar om att kunna operera på lika villkor; att fastställa spelregler och etablera en gemensam plattform. Vilkas spelregler som antas är förvisso en diskussion i sig. Men det är inte särskilt svårt att se att ett belevat slags umgänge värt namnet, ett som strävar efter att få alla interageranter att känna sig väl till mods, på ett bättre sätt än arbetarkulturens raka puckar kan underlätta i relationen mellan människor som för varandra är okända.

På liknande sätt som vad gäller misstänksamheten gentemot ytlig bildning är det som bekant inte ovanligt att se den djupgående bildningen som en fåfång och exkluderande praktik – som en förtryckarmekanism som bara speglar social bakgrund. Detta synsätt har med bildningens kanonbildande funktion att göra. Den gängse motsvarigheten till ”bildning” i engelskan är ”cultural literacy”, och har man väl knäckt denna läskod har man ett sesam där den specifika kulturella referensen eller terminologin inte bara oljar rätt dörrar utan faktiskt öppnar dem. Och visst är det så att bildningen kan odla kottformationer – mandarinkulturer där bourdieuskt kulturellt kapital betyder allt. Domarboken i Gamla testamentet berättar om hur rätt eller fel uttal av ordet ”shibboleth” blev en distinktion på liv och död: Fel uttal avslöjade en efraimit, som omgående nedslaktades av gileaditerna. Vad som utgör kottiernas *shibboleth* är nog en fråga som dessa inte ens själva kan besvara med lätthet, men säkert är att funktionen finns.

Men i detta sammanhang måste man ställa sig frågan om vilka i samhället som har en ärlig chans att bli bildade. Uppsala universitets förre rektor Stig Strömholm påpekar hur de intellektuella och kulturella resurser man har med sig hemifrån blir alltmer avgörande när skolan och, än viktigare, högskolan successivt sänker bildningsambitionerna. De strävanden som syftar till att göra dem som går igenom utbildningssystemet mer jämlika får alltså en skuggsida med rakt motsatt effekt. Socialt blir sådana åtgärder konserverande istället för progressiva, liksom etiketter kan vara om endast vissa sociala lager tar del av dem. Den ökning av den totala bildningsmängden som vi utgår ifrån ackumuleras då hos den

andel av befolkningen som redan har högt kulturellt kapital. Elever och studenter från studieovana miljöer höjer visserligen sin sociala status och sitt ekonomiska kapital genom sina studier, men får svårligen inpass i de kulturella inre kretsarna, antingen de nu skulle vilja det eller inte.

*

Men dessa anmärkningar har primärt med bildningens föremål eller listbara innehåll att göra. Det potentiellt exkluderande vill man inte gärna tillskriva bildningen i sig, utan sådana mekanismer är mer naturliga att relatera till större sociologiska frågor. Motsatt är det lika svårt att påstå att bildningen skulle ha en moraliskt förädlade verkan på den person som tar den i besittning. Den danske medieforskaren Søren Kjørup raljerar öppet över en sådan syn och menar istället att bildning inte på något sätt i sig skapar sociala eller moraliska framsteg, utan den är helt enkelt ett verktyg som sätts i händerna på individer som formats av andra faktorer.

Det är inte alls orimligt att avhålla sig från att säga något om moral när man talar om bildning. Däremot går det att säga en hel del om patos. Långt intressantare än frågan om vilka funktioner bildningens innehåll och kanon kan ha är frågan om själva den personliga bildningen såsom attityd. Medan det hör till kanons nackdelar att den begränsar ens perspektiv och förser en med förväntningar som lätt blir till fördomar, är det en omistlig del av bildningsidealet att det ska motverka denna process och öppna upp istället för att sluta in.

Många floskler finns om konstens förträfflighet för människan och för bildningen och demokratin, för empati och terapi. Men vad gäller konst i samklang med bildningsutveckling måste minst en aspekt anses vara bärare av avsevärd potential för den som tar emot den – nämligen metafor-kunnigheten. Då menar vi förmågan att kombinera två olika element till en meningsfull enhet; att tänka i analogier och därigenom få ett friskt perspektiv som är kopplat till en ny och ren känsla för vad den tanke som inringas faktiskt innebär. Särskilt på detta sätt kan konsten bidra till den djupförståelse som bildningskunskaperna borde alstra. Förmågan att fylla på med sin egen erfarenhet i någon annans tanke för att göra den till sin egen, och för att förmedla sitt eget särskilda perspektiv till andra, är en helt grundläggande del av bildningsattityden. Det vill säga, det utgör en hörnsten för känslan av sammanhang i ens personliga universum och för spänningsförhållandena mellan de olika element som finns där. Här är fantasin oundgänglig. Tv-skaparen Jonas Wergeland i den norske förfat-

taren Jan Kjærstads *Forførelsen* sætter gennem sitt livsverk upp ett stort och sammanhängande försvar för fantasins roll i djupförståelsen: Konsten att var och en för sig foga ihop världen – och hans tv-program – till en pregnant helhet är den mest meningsfulla praktik som tänkas kan. Fantasin är vars och ens ansvar och tillgång, som konsten kan gjuta liv i och bildningen vila på.

Det personliga bildningsprojektet kan liknas vid en utredning av ett stort mysterium – en utredning som aldrig kan avslutas. På så sätt erbjuds lösningen på det problem läsaren av en gripande roman stöter på: bokens slut. Denna utredning som alltid pågår har tvärtom möjligheter som bara tycks öka ju mer arbete som läggs till dess kapital. Den som en gång med full styrka drabbats av denna feber kan svårligen anpassas till ett liv utan bildningsstimulans.

”Upplýsning er mǣnniskans uttráde ur hennar sjálfvǫrvállade ómyndighet”, lyder den första meningen i Kants essä *Vad är upplýsning?*. Vårt samhälle har möjliggjort fantastiska bildningsprojekt, personliga och andra. Kunskapsamhället må vara en skröplig överbyggnad till informationssamhället, men det finns enorma kunskapskapital att exploatera och raffinera – märk väl: för den som har de psykosociala och ekonomiska resurserna.

Intellektuellt icke myndiggjorda personer utgör emellertid ofta av bekvämlighetsskäl mer ändamålsenliga samhällsmedborgare och konsumenter. Kommersialismen ser med rätta de intellektuellas kritik som ett hot. På liknande sätt ser de politiska maktavarna problem med bildningen, eftersom den både strider mot högerens fixering vid ekonomiska spörsmål och mot vänsterns kamp för likriktning till varje pris. Vi vet ingenting om huruvida bildning lönar sig; helt klart är dock enligt den brittiska forskaren Alison Wolf att det inte alls är samhällsekonomiskt lönsamt att försöka halvbilda så många som möjligt med några minsta gemensamma nämnare. Huruvida man kan ponera att ett samhälles självförståelse och självdistans vilar på dess medborgares bildning är för somliga självklart, för andra inte. Tills vidare åligger det var och en att väcka självbildaren inom sig och ta sig ur sin omyndighet.

Att vilja och att kunna! Ett manifest om bildning i högskola och kunskapssamhälle

av Lars Olofsson • Södertörns högskola

Tredje pris i klassen för studerande i grundutbildning

Vad är bildning i högskola och kunskapssamhälle?

En essä om bildning skulle kunna utgöra en kritik av hur den svenska högskolan förhåller sig till vad bildning är och bör vara. Här är vårt ärende i första rummet inte att kritisera utan snarare att lyfta fram det positiva i hur bildningsbegreppet idag gör sig gällande inom högskolan. Det kommer att handla om en vision om en skola och ett samhälle som tar fasta på och strävar mot att fokusera på det element av kreativitet som finns, eller borde finnas, i all form av bildning.

Med utgångspunkt i det tyska begreppet *Bildung* ges en rad associativa möjligheter för en diskussion om vad bildning är och kan vara. Några av de möjliga översättningarna av *Bildung* är *bildande*, *formande*, *bildning*, *formation*, *form*, *gestalt* och *själsodling*. Vi ser att det inom alla dessa möjliga översättningar finns ett moment av aktivitet, kreativitet och skapande produktion. Det ligger implicit i begreppet att det är en föränderlig verksamhet eller rörelse vi talar om. Då vi i en miljö där bildning är ett nyckelbegrepp kopplar detta till skapandet av nya positioner inom denna miljö snarare än reproduktionen av en redan färdig struktur står vi inför möjligheten att åstadkomma en situation i vilken lärarkollektivet och studenterna utgör en enhet som samfällt upptäcker och utvecklar sin kontext. Bildning kommer då inte att vara något som förmedlas från någon som är *bildad* till någon som är *obildad* för att den senare så småningom skall kunna säga om sig själv att denne numera också är en av de bildade. Snarare kommer bildning att vara den kreativa process som verkar *bildande* på alla parter. Utbildning innebär då att såväl lärare som studenter ständigt överskrider sig själva; de *ut-bildas* i bemärkelsen bildar nya formationer

med möjligheter att agera på nya sätt i nya kontexter. Bildning som vi då förstår det definieras således med nödvändighet dynamiskt, vilket kan tyckas vara en självklarhet.

Vi kan också, om än på ett något friare sätt, dra associationer ur begreppet kunskaps-samhället. På ett liknande sätt som med bildningsbegreppet är det möjligt att, trots att det i båda fallen handlar om substantiv, bortse ifrån det objektifierande och istället bilda verb som associerar till respektive substantiv. Då får vi ur bildning *bilda* och ur kunskap det något mer fantasifulla *kun-skapa*; skapandet av kunnande. En aktivitet som också den utgör ett överskridande av en tidigare form till en form som omfattar och når fler delar av en större sfär. En expansion som kommer till stånd, såväl på individnivå, som på samhällsnivå. Om vi på ett lite respektlöst sätt drar paralleller till den tyske filosofen Georg Wilhelm Friedrich Hegels (1770–1831) begrepp om världsanden så kan vi se framför oss hur individens överskridande utgör ett integrerande i och av samhället samtidigt som summan av detta samhällets totala individuella *kun-skapande* kommer att innebära samhällets överskridande av sin tidigare form i det att det integrerar och integreras av världsanden. En definition av kunskapssamhället kommer då att innebära en kulturell, social, politisk och ekonomisk kontext som inte verkar konserverande utan tvärtom befrämjar en förändringsiver, som tillika innebär en kreativ och *bildande* rörelse för samhällsmedborgarna.

Användandet av Hegels begrepp om världsanden för att tala om kunskapssamhället skall och får inte tas på allt för stort allvar. Det är inte en tro på uppgåendet i ett större sammanhang som är vägledande i förändringsprocessen mot kunskapssamhället utan snarare tron på det positiva i förändringsviljan i sig. Att samhället bidrar med utrymme och resurser, på ett basalt plan med rum och tid, för de enskilda individer som är beredda och villiga att skapa något nytt, är nödvändigt om det vill vara dynamiskt. Kunskapssamhället kommer inom ramarna för en sådan diskussion att utgöra det inom vilket det nyskapande är lika viktigt som upprätthållandet av redan vunnen kunskap.

Det centrala i vår förståelse av vad bildning och kunskap innebär kan sägas vara det ständigt föränderliga; den rörelse av aldrig tillfredsställd nyfikenhet som utgör det pågående brytande av ny mark som innebär utbildning, utveckling och nyskapande, såväl av det enskilda subjektet som av samhällssubjektet. Bildning kommer då att innebära en utmaning för ett tänkande som betraktar sig självt som det interaktiva handlande som

reflekterar över och interagerar i en kontext som utgörs av en öppen process i vilka inga svar är givna på förhand.

Men också i en anda av framåtskridande är återkoppling något nödvändigt och därför är traditionen en viktig del av bildningsväsendet. Det handlar naturligtvis inte om ett oreflekterat traderande av betydelsefulla och genomslagskraftiga idéer inom ett givet område utan tvärtom om ett kritiskt förhållningssätt till tankar som fungerat nyskapande i sin samtid men som på intet sätt kan göra sig gällande i en ny tid om de betraktas som heliga kor.

Det handlar om att få redan etablerad kunskap att bli fruktbar genom att söka efter det som ännu ligger dolt. Detta innebär på sätt och vis att ständigt förstå, det vi trodde att vi redan visste, på ett nytt sätt; att aktualisera och verklighetsförankra traditionen i en ny tid vilket kommer att innebära att stå på jättars axlar och samtidigt få dessa giganter att växa.

Då den tyske filosofen Immanuel Kant (1724–1804) gav sitt svar på frågan om vad upplysning är skrev han:

Upplysning är människans utträde ur hennes självförvållade omyndighet. Omyndighet är oförmågan att göra bruk av sitt förstånd utan någon annans ledning. Självförvållad är denna omyndighet om orsaken till densamma inte ligger i brist på förstånd, utan i brist på beslutsamhet och mod att göra bruk av det utan någon annans ledning. Sapere aude! Hav mod att göra bruk av ditt eget förstånd! lyder alltså upplysningens valspråk.

Ett sådant valspråk är också något som i allra högsta grad gör sig gällande i ett samhälle vars kardinaldygder utgörs av bildning och kunskapande. En central egenskap för högskolan är dess möjligheter att inte bara upplysa om det fundamentala för den enskilde studenten att våga göra bruk av sitt eget förstånd och själv ta ansvar för sin egen utveckling, utan dessutom att ge de verktyg som krävs för detta. Lärarkollektivets ansvar ligger alltså i att inte utgöra auktoriteter som leder studenterna genom att ge sken av att besitta objektiv kunskap. Istället skall de vara ledande inom en diskurs som gör gällande att all kunskap bygger på individens förförståelse, att det redan innan inlärningsprocessens början har skett ett urval och att det som eventuellt kan kallas för objektivt på sin höjd utgörs av individens självförståelse av sin egen subjektiva position. Inom en sådan diskurs finns möjligheten för den kreativitet som är grundläggande för vår förståelse av vad bildning är och som förutsätter en frihet att nyskapa utan några hänsynstaganden till något som i objektiv mening kan förmodas vara rätt eller fel.

En sådan frihetlig syn på kunskap är, om inte självklar, så i vart fall mycket frekvent inom humaniora och i viss utsträckning även inom de samhällsvetenskapliga disciplinerna, men skulle med fördel kunna appliceras också inom naturvetenskapen, i högre grad än vad som idag är fallet. Naturligtvis måste hänsyn alltid tas till objektiva grunder vilket inte är detsamma som att anta att en objektiv sanning därmed skulle vara tillstädes. Sanningen som sådan är inte underställd vare sig bildningen eller kunskapen utan utgör i heideggeriansk mening en *existential* för tillvaron, dvs. en förutsättning för all mänsklig existens överhuvudtaget. Sanningen utgör ett moment som vi med nödvändighet förhåller oss till utan möjlighet att varken objektifiera eller tillämpa i direkt mening.

Vår kunskap är processuell, föränderlig och användbar och bildning är bildandet av denna kunskap tillsammans med den kritiska insikten om vår egen position som utbildade inom en given diskurs. En diskurs som i sin tur förhåller sig till sanningen som *existential*, men aldrig i sig själv kan vara mer sann än en alternativ diskurs.

Vi förstår nu att bildning bara delvis har med produktion och reproduktion av kunskap att göra. Bildning är också det filosofiska tänkande som reflekterar över det utrymme inom vilket kunskap förmedlas. Filosofin är en nödvändig del inom all kunskapsinhämtning ty den innebär, utöver studiet av redan tänkta tankar, ett sätt att lära sig vad det är att själv tänka. Och för att kunna göra bruk av sitt förstånd måste man lita på sin förmåga att tänka.

Att filosofin är grundläggande för förståelsen av hur och varför vårt samhälle ser ut som det gör inser vi när undersöker de tankar som haft stort inflytande, inte bara inom klassiskt humanistiska områden utan även inom statsvetenskap, ekonomi och juridik, och finner att de formulerats av filosofiskt skolade tänkare. För att bara nämna några har vi Adam Smith, nationalekonomens fader med rötter i moralfilosofin, John Stuart Mill och Harriet Taylor, båda inflytelserika socialliberala filosofer, Mary Wollstonecraft, politisk filosof som polemiserade mot Rousseau, Karl Marx som inte behöver presenteras ytterligare men som i sitt tänkande utgick från en kritik av det hegelska tänkandet och den tyska idealistiska filosofin, G.F.W. Hegel själv som genom sitt ämbete som professor i filosofi vid universitetet i Berlin utövade ett mycket stort inflytande på hela statsapparaten i dåvarande Preussen, Hanna Arendt, som i sin politiska filosofi bl.a. utvecklat och kritiserat fenomenologin som den uttrycks hos Martin Heidegger, samt den franska tänkaren Simone de Beauvoirs blandning av

existentialism och feminism. Vidare har vi naturligtvis de klassiska filosoferna Sokrates, Platon och Aristoteles som väl utan överdrift kan sägas ha grundlagt den västerländska tanketraditionen och därmed varit med och format hur vi idag, då vi vill uttrycka vad kunskapssamhället vill vara, formulerar oss. Det är också relevant att nämna Augustinus och Thomas av Aquinas; auktoriteter inom den teologi som utövat stark påverkan på vår västerländska tradition och kultur. Detta är bara ett axplock av fria tänkare och filosofer som varit inflytelserika i utmejslandet och därmed *bildandet* av vår samtid. Att det i dag finns en rad filosofer som är med och formar samhället är något som bör tydliggöras och diskuteras explicit. De båda franska tänkarna Gilles Deleuze och Félix Guattari definierade filosofin som *något*, inom vilket skapas nya begrepp oavsett om detta *något* äger rum inom ett område som förstår sig självt som filosofi eller inte.

Således kan vi betrakta bildning som direkt kopplat till filosofi. Att skapa nya begrepp innebär att skapa möjligheter för nya relationer eller m.a.o. att *producera verklighet*; inte att förstå verkligheten i objektiv bemärkelse utan tvärtom om att *skapa* verklighet med utgångspunkt i ett subjektivt relationellt förhållningsätt. För kunskapssamhället är *skapandet* det primära.

Högskolans roll i bildningsprocessen är att vara en rörlig struktur med ambition att producera rörliga individer som deltar, inte bara i bildandet av sig själva, utan också i bildandet av sin omgivning och sin samtid; individer som expanderar de rum och den tid de blivit tilldelade inom högskolemiljön och på så sätt deltar i en process i vilket kunskapssamhället skapas som en tanke som *tar* plats och *gör* sig gällande i ett rum som överskrider högskolan som institution.

En central förutsättning för att möjliggöra kreativiteten i kunskapssamhället, är förmågan att behandla språket som inte i första hand ett verktyg för att beskriva verkligheten utan snarare som något som producerar verklighet. På ett praktiskt plan kan detta genomföras genom att de moment av ren upprepning av inlärd och, i värsta fall, oreflekterad kunskap som studenten erfar t.ex. vid tentamina som bygger på frågor vilka kan besvaras rätt eller fel, byts ut mot redovisningar i essäform. Vid den senare formen av tentamina är tanken att studenten med hjälp av relevant litteratur och eventuellt andra källor själv diskuterar och analyserar ett givet kursmoments centrala teser och *bildar* egna idéer som hon eller han presenterar i en språklig form som inte nödvändigtvis är av akademiskt snitt men som bör harmonisera med de idéer som ventileras i texten. Språk-

ket som kreativt verktyg är lika centralt som det ämne som formuleras med hjälp av detta verktyg. Den text som produceras skall i egen rätt vara ett utsnitt av verklighet; dvs. i sig vara en lika viktig produktion av verklighet som sitt ämne. En sådan text kommer att manifesteras sig som representativ för vad bildning är: det individuella subjektets överskridande i ett annat subjekt, *överspillandet* av subjektets egen förändringsprocess i samhällsprocessen. Konkret handlar det om att den enskilde studentens ansträngning att finna ett eget sätt att formulera sig i en diskussion som hon eller han själv anser vara relevant, kommer att verka bildande i bemärkelsen förändrande och *utvecklande*. Vidare kan texten påverka andra studenter och/eller lärare och *ombilda* också dessa, eftersom den tack vare sin egen analys tillför något till diskussionen, snarare än upprepar en redan etablerad uppfattning. Alla parter i en diskurs i vilken dessa kreativa typer av tentamina är vägledande är alltså involverade i en bildningsprocess. De är alla deltagare i den förändringsdynamik som är fundamental i kunskaps-samhället. Denna *frihetliga* form av examinationer stävjar också risken för den kunskapskorruption som kan uppstå i en diskurs som gör allt för att försvara de egna *objektiva sanningar* om världen som är rådande inom diskursen. I förlängningen är fria texter dessutom ett mycket effektivt sätt att motverka censur, både då den gör sig gällande på en explicit nivå men framför allt då individen införlivar censuren som en osynlig barriär för sitt eget tänkande. Att inte kunna tänka fritt är något som direkt motverkar möjligheterna för individen att våga göra bruk av *sitt eget* förstånd. *Att tänka fritt är således att föredra framför att tänka rätt*. Naturligtvis kommer barriärerna alltid att finnas, men medvetenheten om att en helt autonom och fri tankebanan inte är realistisk, innebär i sig att överskrida gränser och möjliggör således ett friare tänkande.

I kunskapssamhället kommer bildningen att vara det som bidrar med möjligheten för individerna att ge svar på tal när de får höra att en del saker inte går att påverka. Istället för att i en gest av uppgivenhet acceptera sakernas tillstånd, så kan de för sig själva och för andra formulera en motsatt ståndpunkt. En ståndpunkt som går ut på att *inget är som det är utan allt har kommit att bli vad det är* genom människors tidigare agerande. Således är en förändring av det som är, inte bara möjlig, utan trolig. En hoppfull tanke som uppmanar till aktivitet, inte i syfte att skapa något som är *bättre* än det vi har, utan helt enkelt för att skapandet är det positiva som för människan innebär steget ur hennes egen omyndighet. *Bildning* förstår vi därmed som det som är och bör vara det kreativa skapande i vilket människan realiserar sina egna möjligheter.

Med dessa ord har vi nått en lämplig punkt vid vilken vi kan lämna öppet för associationer och reflexioner över alla de olika sätt högskolan i kunskapssamhället är, och skulle kunna vara; den institution som verkar i en anda som bygger vidare på vad vi i inledningen till denna korta essä utgick ifrån i vår diskussion: det tyska begreppet Bildung – bildning i bemärkelsen *bildande, formande, formation, form, gestalt och själsodling*.

Bildningens paradiset

av Celia Aijmer • Göteborgs universitet

Första pris

i klassen för studerande i forskarutbildning

I april 1823 fick arkitekten Karl Friedrich Schinkel i uppdrag att uppföra ett nytt museum i Berlin. Förtroendet bestod i Schinkels ögon inte bara i att han anförtrots det prestigefyllda uppdraget att konstruera en byggnad värdig att förevisa Preussens främsta konstskatter. Han såg också den storslagna möjligheten att skapa en kulturinstitution som skulle ge skönhet och bildning en betydande plats i samhället. I ett stort antal ritningar och bilder av det nya museet återspeglas Schinkels intresse för förhållandet mellan byggnaden och staden. Neues Museum (numera Altes Museum) skulle vara beläget mitt emot det kungliga palatset i centrala Berlin. Schinkels vision var att upprätta ett bildningens paradiset mitt i den prussiska huvudstadens hjärta.

En av de många bilderna från museets interiör föreställer ett öppet trapphus där besökarna får ta del av en hänförande utsikt över slottet och staden. I den öppna hallen lägger en man en trygg hand om sin son. Båda beundrar storögt en fresk med antikt motiv och det är lätt att föreställa sig hur fadern instruerar och uppmuntrar sin son att uppskatta dess skönhet. I andra delar av rummet strosar mindre sällskap omkring inbegripna i intima eller livliga samtal, medan någon annan tar sig tid att beundra utsikten. Bilden ger en nyckel till hur vi kan förstå byggnaden. Istället för att lägga tonvikten vid slutna salar som vördnadsfullt framhäver de inramade konstverken ägnade arkitekten stor möda åt museets sociala utrymmen. Han fick utstå hård kritik för att betydande delar av museet var opraktiska i utställningssammanhang – förutom det stora trapphuset även en jättelik rotunda, lik Pantheon i Rom, som upptog nära en tredjedel av museets volym. Men Schinkels bärande idé var att skapa rum för livaktig diskussion i avskildhet och upphöjdhet från vardagens banaliteter och kommersen i staden nedanför.

Schinkels museiinteriör återspeglar ett humboldtskt bildningsideal som hyllar öppenhet, vida horisonter och diskussion. Wilhelm von Humboldt,

grundare av universitetet i Berlin och ivrig pådrivare av idén att uppföra ett museum i staden, framhöll betydelsen av *Bildung* för att återskänka Preussen något av den glans som det utdragna kriget mot Napoleon hade mattat. Individens tillgång till bildning och självförverkligande utgjorde grunden för att skapa den gode samhällsmedborgaren. Preussen skulle förnyas och blomstra med hjälp av allmänbildade, framstående individer väl bevandrade i germansk och klassisk kultur. Schinkels museum var en del av denna satsning – en statlig institution med uppgift att föra kulturarvet vidare och att ge konsten och skönheten inflytande över samhällsordningen. Kulturens rum var avsett att skapa ett gott offentligt rum.

Humboldts och Schinkels tankar om bildning har inte förlorat i aktualitet. Fortfarande kan man säga att bildning som vi oftast förstår detta abstrakta begrepp har två framträdande egenskaper. För det första bidrar den till självförverkligande: det finns ett egenvärde för individen att utveckla sina förmågor och talanger. För det andra infogar bildning den enskilde i ett större socialt och historiskt sammanhang, både på så sätt att bildning orienterar människan i tillvaron, men också omvänt eftersom den bildade människan betraktas som en god samhällsmedborgare som genom sin överblick har förmågan att ta hänsyn som övergår individuella intressen. Att människor är i besittning av kunskap är helt enkelt en förutsättning för att en demokrati ska fungera. För att ett samhälle ska förbli vitalt krävs dessutom att kunskapen inte stagnerar utan att den ständigt omförhandlas eller utvidgas. Bildningens gång har därför ofta liknats vid en resa utan slut där det främmande ständigt införlivas och tillför nya perspektiv.

Ett svenskt exempel på hur Schinkels syn på bildning lever vidare finner vi i Jönköping, där Leif Alsheimer, lektor i juridik vid internationella handelshögskolan, har infört en kurs tänkt som en ”bildningsresa” för studenterna i affärsrätt. På programmet står bland annat skönlitteratur, historia och filosofi – klassiska humanistiska bildningsämnen. Syftet är inte ideellt. Alsheimer hänvisar till forskning som empiriskt belägger att studenter med god allmänbildning klarar sig bättre både i samhället och privatlivet. De blir helt enkelt lyckligare, slår Alsheimer fast. Slutsatsen är inte så sensationell som det kan verka. I alla fall inte om vi utgår från synen att bildning låter oss utveckla vår personlighet samtidigt som den i världens ögon gör oss till bättre samhällsmedborgare. Den som är bildad kan överblicka sammanhangen som styr hans eller hennes liv samtidigt som den bildade i högre grad bidrar till att förändra och påverka rådande

samhällsstrukturer. Det är inte en alltför vågad gissning att förutsättningarna att uppleva lycka under sådana omständigheter är mycket goda.

Bildningsresans lyckosökande går ut på att vidga våra perspektiv på tillvaron. Färden förutsätter kontinuerlig öppenhet och nyfikenhet på det främmande – en vilja att ständigt skaffa nya utblickar och att konfronteras med det okända. Men en sådan strävan att söka ny kunskap och förståelse är också beroende av de erfarenheter vi bär med oss. Den klassiska hermeneutiken påminner oss om att vi har en förförståelse av världen givet vårt geografiska ursprung, vår kultur, vår historia och våra individuella erfarenheter. När vi möter något främmande har vi möjlighet att förändras, men förståelsens mål är att assimilera det okända med det kända, att göra kunskapen till vår genom att införliva den i bekanta mönster.

Ur den här synvinkeln är bildningresan förvillande lik den moderna charterturistens utflykter i det okända. Semesterfiraren undersöker och upplever det som utmärker sig på en främmande plats – en världsberömd tavla, ett Eiffeltorn, en bergstopp eller en sagolik strand. Men syftet med utflykten är i hög grad att ta med sig intrycken hem, tryggt inplanterade i minnet och fotoalbumet. På museer förevisas exotiska, spektakulära, vackra eller obekanta föremål som eggjar vår fantasi om det främmande, men den museala omgivningens montrar och upplysande skyltar ramar in det okända och lägger det tillrätta i en välbekant föreställningsvärld. Vi utvidgar våra erfarenheter och vår kunskap om världen men alltid med avsikten att befästa vår självuppfattning och vår egen plats på jorden.

Enligt Schinkel är den fria anden den som förmår att överblicka världen och göra den till sin. Detta ideal lever på många sätt kvar. Likt de belevade museibesökarna i Schinkels pampiga trapphus söker vi ofta att göra världen förstälig från vår egen utkikspunkt. Ju bättre vi tror oss urskilja sammanhang i tillvaron, desto säkrare blir vi på vilka vi är – var vi kommer ifrån, var vi befinner oss och vart vi är på väg. Genom bildning stärker vi vår uppfattning om att höra ihop med en viss plats och en viss kultur. Man kan säga att identitet och bildning är förankrade vid specifika platser som ger perspektiv och styrker vår position.

Problemet med bildningens koppling till en viss plats och en viss erfarenhet är att det som inte kan införlivas i det överblickbara lätt förpassas till marginalen. När vi utgår från ett centralperspektiv där vi ger oss själva en plats i världens centrum skapas periferier och motsatspar. Liksom museet i Schinkels bild sätter en gräns mellan den utvalda skara som förstått värdet i att sprida upplysningens frihetsideal från kulturens

och bildningens höga höjder och dem som obönhörligen hamnar utanför museets murar, rymmer själva bildningsbegreppet en implicit gräns mellan den bildade och den obildade. Denna avgränsning tar sig ofta ett rent geografiskt uttryck när vi delar in kartan i olika zoner. Vissa platser associeras med civilisation och bildning, andra med barbari och kaos. Från våra egna utstakade positioner söker vi utblick över världen, men vi vaktar gränsen noga och äventyrar sällan vår självförståelse genom att låta världen tränga sig på.

Terrorattacken mot World Trade Center den 11 september 2001 synliggjorde på ett ovanligt tydligt sätt hur värderingar om lycka, civilisation, kultur och bildning är förknippade med vår tolkning av kartboken. Efter attentatet var det få som inte ställde sig bakom USA:s självutnämnda position som försvarare av den civiliserade världen mot anti-västerländsk terrorism. Vår reaktion på det faktum att angreppet riktades mot New York – en etniskt mångfasetterad stad med blomstrande kultur och ekonomi – antyder hur mycket en plats betyder för hur vi känslomässigt upplever graden av intrång. Det var mer än bara en välbekant stadssilhuett som raserades, och det som hände kan inte heller bedömas bara utifrån antalet spillda människoliv – de kapade Boeingplanens territoriella intrång förstods genast som ett attentat mot grundläggande demokratiska värderingar.

Att New Yorks befolkning gick på museer som aldrig förr känns i det här sammanhanget helt logiskt. Även om besöksstatistiken sjönk i attackens direkta efterföljd steg den till oväntade nivåer efter några månader. Metropolitan, Guggenheim och MoMA fylldes av New York-bor som sökte tröst i konkreta symboler för historisk kontinuitet och gemensam kultur.

I Nässjö finner vi ett annat exempel, om än betydligt mindre dramatiskt, på hur vår självförståelse och vår syn på omvärlden förknippas med hur vi förhåller oss till en viss plats. Till delar av orsdbefolkningens förtret har konstnären Peter Johansson ställt en skimrande orientalisk fasad, välförsedd med gyllene kupoler och sirliga arabesker, mitt framför kulturhuset i hembygdsparken. Installationen kallar han för *Hembygdsmuseum*. Konstkritikerna har uppmärksammat att det exotiska palatset kan ses som en symbol över det nya, mångkulturella Sverige, och medierna har inte varit sena att rapportera om konservativa nässjöbors protester mot det ”förvirrade jippo” som inte avspeglar det landskap med röda stugor som de själva förknippar med hembygden. Det är lätt att ironisera över småstadens krampaktiga försvar av ett föråldrat enhetligt och idylliskt Sverige.

Men det är intressantare att fundera över varför ett konstverk väcker så starka reaktioner. Ett svar är att Johanssons *Hembygdsmuseum* upplevdes som ett reellt intrång av något främmande i Nässjöbornas stadsrum.

Tittar man närmare på Johanssons ”orientaliska” fasad upptäcker man dels att skorstenar och tak på det bakomliggande kulturhuset retfullt sticker fram bakom plywoodkupolerna, och dels att den är smyckad med typiskt svenska symboler och dekorationer. Den nya fasaden framträder på så sätt påtagligt som just fasad – en exotisk chimär som inte låter oss ge varken vår hemkultur eller det främmande en fast plats. Detta antyder en viktig dimension av Johanssons verk: att ifrågasätta kulturens, bildningens och hembygdens gränser. Där Schinkels museum ville skänka anden och intellektet frihet och överblick över världen genom att skapa upphöjd avskildhet, låter Johansson oss ana att hans museikuliss döljer något, att den är en oäkta hybrid som förskjuter och grumlar vårt perspektiv och gör våra positioner osäkra.

Av en sådan konstnärspraktik har den som funderar över vad bildning är, och bildningens mening, mycket att lära. I bästa fall kan den få oss att begrunda vad det är för slags värden som bildningen är tänkt att säkra. Svaret på frågan vad vi ska ha bildning till blir ofta att bildningen måste leda utvecklingen framåt eller att den ska tillmötesgå det moderna samhällets behov. Men kan man inte istället tänka sig en bildning som inte syftar till att bekräfta det bestående, och där produktionen av ny kunskap inte nödvändigtvis följer ett redan utstakat spår? Ett sätt att förändra ett bildningsideal som skapar en tydlig gräns mellan centrum och periferi – mellan det som vi kallar kultur och civilisation och det som står utanför – är att kunskapsökandet tar nya vägar, framförallt genom att undersöka sina egna premisser. Den största utmaningen för bildningsbegreppet består i att låta det inbegripa ett ifrågasättande av vår egen självförståelse och att bryta upp den skenbara enhet som kulturen skapar mellan bildning och det offentliga rummet.

I bildningens namn försvaras ett kritiskt och objektiva förhållnings-sätt. På alla högre lärosäten i Sverige försöker man att göra världen större genom att lyfta fram intressen och synvinklar som tidigare förbigåtts med tystnad. Marginaliserade gruppers intressen som av olika skäl inte lyckas få genomslag i medier, styrelserum och regeringskanslier har givits spelrum på högskolornas och universitetens kurser, där vi idag finner gott om teorier och analyser som berör kvinnor och feminism, etniska grupper och sexuella minoriteter. Men målet att bredda perspektiven och att utöka vår kunskap om omvärlden är inte tillräckligt. Studenter och lärare måste

också våga ställa frågan om varför bildningen, trots sina ideal att vara objektiv, kritisk och vidsynt, bidragit till att så många människors intressen marginaliserats.

Avsikten med självkritik är inte att relativisera vår kunskap eller att förringa dess värde. Tvärtom är kunskap fortfarande det bästa verktyget att förändra och påverka. Utmaningen för framtidens utbildning är istället att våga bryta upp från fastlagda positioner och upprättandet av centrum och periferier. Vill vi ifrågasätta vems perspektiv det är som bildning skall avspegla kan vi aktivt arbeta för att människor som normalt inte sökt sig till eller fått tillgång till bildning får tillträde till universitet och högskolor. Om olika erfarenheter får göra intrång i det avgränsade rum som Schinkel reserverade för en enhetlig kultur kan nya, förskjutna och dubbla perspektiv uppstå i en dialektik som både bevarar det utopiska i bildningsidealet – viljan att förändra genom att förstå – men som samtidigt förhåller sig subversivt och kritiskt till det. Det finns inte längre ett centrum från vilket världen med självklarhet kan förstås.

Den amerikanska medborgarrättsaktivisten och feministen bell hooks (som stavar sitt namn med små bokstäver) ser just tillgång till bildning för fler människor som ett sätt att förändra det västerländska samhällets hierarkier. Liksom Schinkel utgår hon från att människans bildning är nära förbunden med plats. Men till skillnad från det klassiska bildningsidealet vill hon inte låta kunskap befästa en enhetlig kultur som grund för vårt samhälle. Istället omvandlar hon i ett retoriskt grepp platsen till praktik: "Bildning är en plats där paradiset *skapas*." Genom att ge fler grupper tillgång till bildning förskjuts ständigt civilisationens centrum. Endast så kan ett bildningens paradys skapas.

Den goda staten och den subversiva bildningen

av Jan Hoff • Lunds universitet

Andra pris i klassen för studerande i forskarutbildning

Tror du att våra lärjungar skall vara oss olydiga, när de hör detta, och vägra att i tur och ordning delta i statsbestyren och i stället föredra att tillbringa sin mesta tid med varandra i idéernas värld?

Platon, Staten.

I.

I industrisamhället var det produktionen av varor som stod i centrum. I det därpå följande informationssamhället blev utbytet av tjänster viktigare. Många tycker sig nu se en utveckling av informationssamhället till ett kunskapsamhälle. I mångt och mycket är detta förstås bara en lek med ord, ett försök att komma bort från ordets informations olyckliga bibetydelse underrättelse, dess bismak av orwellsk medborgarkontroll. Varorna produceras förstås fortfarande, även om det i högre utsträckning sker utomlands där arbetskraften är billigare. Den ohämmade konsumtionen har naturligtvis inte heller bromsats.

På ett sätt är det dock sant att det samhälle vi lever i är ett kunskapsamhälle. Det kräver nämligen att man är i besittning av kunskap om man vill vara med. Klyftorna mellan människor har åter blivit större. Man kan knappt ens snyta sig längre utan att ha en högskoleexamen. Mycket handlar naturligtvis om huruvida man kan hantera kommunikationshjälpmedel såsom datorer och andra apparater. Men det handlar också om att kunna tolka texter skrivna av andra, om att skriva egna texter som kan förstås av andra och att snabbt kunna söka sig fram till rätt texter bland en väldig massa andra, mindre relevanta.

Den som inte behärskar svenska och engelska ordentligt är tämligen illa ute i dagens textdominerade arbetsliv. Språket är idag viktigare än

handen, biblioteket viktigare än fabriken, orden viktigare än den – med informationssamhället sammanfallande – ytfixerade postmodernismens bilder. Nu är det inte längre den snyggt designande men krattigt stavande copybyråns tjänster vi behöver. I en tid när copywriters säljande slogan till och med kan genomskådas av små barn är det vi behöver istället fler lärda humanister som kan argumentera för eller emot olika företeelser och idéer, beväpnade med den klassiska retorikens hela arsenal. Till skillnad från rättstavningsprogrammet, som hade enväldigt tolkningsföreträde under informationsåldern, förmår humanisten – utöver sina stilistiska överväganden – också upptäcka de logiska kullerbyttorna i resonemangen och rätta de pinsamma sakfelen. Människan överglänser maskinen. Detta beror förstås på att humanisten har bildning, något som datorn aldrig kan ha, oavsett hur många listor med information teknikern matat in i den. Bildning är något annat än information. Något annat än kunskap.

II.

Så vad är då bildning? Allmänbildning är den kunskap som alla vuxna i ett samhälle förväntas vara i besittning av. Halländska åar, stavning, sportregler, vägmärken. Folkbildning är den icke högskoleutbildades inhämtande av kunskap. Men det är varken det ena eller det andra vi menar när vi använder den smått elitistiska termen bildning, när vi ser upp till någon för dennes eminenta bildnings skull. Eller hur?

Låt oss ringa in begreppet. Lite latin bör väl finnas med i bilden? Likaså några moderna språk, inte sant? Vidare förmåga att uttrycka sig någorlunda stilistiskt och korrekt på modersmålet. Beläsenhet i världslitteraturen. Lite filosofi så att man förmår resonera logiskt. Lägg därtill kännedom om ytterligare några grenar av humaniora och de olika konsterna. Därmed kan vi säga att den teoretiska delen av bildningen är täckt – den kunskap Aristoteles kallade episteme, Harold Blooms kanon: "the books and school of the ages."

Därtill behövs viss praktisk duglighet, s.k. techne. Kanske utövandet av någon fri konst, förmågan att navigera eller att välja rätt vin. Att vara bildad innebär också att man har en – kanske inspirerad av stålhårda romarcitat – upptränad förmåga att uthärda smärta och andra umbäranden. Att man är modig, sanningsälskande och i varje situation behåller sitt stoiska lugn. Den genuint bildade känner man igen på dennes till synes fullständigt otvungna konversation över varje givet ämne, dennes aldrig sviktande spiritualitet, påhittighet och goda humör. Att denne ständigt

förmår lyssna och vara förstående, ömsint och medkännande. Nu har vi kommit in på den tredje av Aristoteles kunskapsformer, fronesis – den högsta som kombinerar de två första. Den älskande människa som Erich Fromm beskriver i *Kärlekens konst* (1958) kommer nära detta ideal. Hur överlever då denne i en ofullkomlig värld? Jo, han undviker konsekvent tråkigt sällskap. Många är de gånger då han måste välja att vara ensam.

Att bilda sig är att satsa hundra procentigt på sig själv, men det gagnar ändå alltid omgivningen. Det dröjer inte länge förrän gnistor från den brinnandes eld också antänder andra själar. Den bildade försöker aldrig pådyvla någon sina åsikter eller insikter på det sätt som den flåsige folkupplysaren gör. Men genom sitt goda exempel inspirerar han eller hon till efterföljd.

Alla inser vid det här laget att ju längre man driver definitionen av denna ouppnåeliga nitzscheanska övermänniska desto mer liknar den ett frankensteinskt monster, hoptråcklat av gamla likdelar som hämtats från än den ena, än den andra, idéhistoriska kyrkogården eller sophögen.

Sven-Eric Liedmans bok *Ett oändligt äventyr* (2001) är en utmärkt introduktion till diskussionen om bildning och kunskap. Han ger både den historiska bakgrunden och överblickar nuläget, vänder bl.a. provokativt på sentensen ”kunskap är makt” och talar istället om hur den som har makt äger kunskapen, särskilt ifråga om de stora läkemedelsföretagens ovilja att släppa licenser och tillåta produktion av billiga mediciner i u-länder. Det är engagerat, lärt och underhållande. Fast jag tycker att Liedman devalverar bildningsbegreppet när han i sin iver vill få med allt i sin bildningsvision för framtiden: matematik, dikesgrävning, fysiska formler, kakkbakning.

I *Kunskapsfilosofi* (2000) dammar Liedmans kloke skråbroder Bernt Gustavsson av, och analyserar i detalj, Aristoteles termer för olika former av kunskap, episteme, techne och fronesis. Den sistnämnda, den etiska kunskapen motsvarar ungefär vishet. Han efterfrågar mer fronesis i den svenska politiken och i näringslivet. Menar att inte bara ekonomernas och ingenjörernas kalla siffror ska ligga till grund för beslut och överväganden – att man inte får glömma bort människan. Naturligtvis är det fler bildade aktörer i samhällslivet han efterlyser.

I *Europa och latinet* (1993) tar Bo Lindberg upp en intressant aspekt hos den klassiska bildningen, det att den länge faktiskt utgjorde den enda möjligheten till ståndscirkulation i det svenska samhället. Även om man bara var en enkel bondgrabb med begränsat kulturellt kapital med sig från hemmet kunde man ändå genom flitigt umgänge med Caesar, Livius och

den latinska grammatiken nå positioner i samhället som annars krävde börd, kontakter eller kapital.

III.

Men mänsklighetens bildningsresa började faktiskt långt innan det fanns något latin att plugga. Inte ens någon föregångare till Severin Solders grekiska skolgrammatik hade man i de gamla civilisationerna i Tvåflodslandet och Egypten. I dessa högkulturer, hos sumerer och andra folk, uppstod det skolor för de skrivare och andra ämbetsmän som, med hjälp av de nyuppfunna skrivtecknen, skulle sköta administrationen. Man kom snart fram till att eleverna vid dessa skolor – utöver de rena yrkeskunskaperna, skrivning och bokföring – också borde besitta ett visst mått av vishet.

Det var emellertid först hos grekerna som man mer i detalj började systematisera bildningens innehåll. De grekiska filosofskolornas *paideia* innebar träning av såväl intellektet och kroppen som konstnärliga talanger. Målet var en fullkomlig medborgare som kunde fungera väl såväl i samhällets politiska som sociala liv. Romarna övertog grekernas bildningsbegrepp, men fyllde det delvis med annat innehåll. Deras *humanitas* byggde framför allt på vältalighet.

Den fullfjädrade humanisten – den allsidiga människan – möter vi under renässansen, när Francesco Petrarca höll på och grävde fram gamla Ciceromanuskript ur diverse klosterbibliotek. Under upplysningen tillkom ytterligare några definierande faktorer. I engelsk och skotsk klubb- och salongskultur föddes den aristokratiske gentlemanen – men också revolutionen. Det var i 1700-talets Preussen som det moderna bildningsbegreppet skapades. Inspiration hämtade de tyska tänkarna dels från den antiksvärmande renässansen, dels från samtidens Frankrike och England. Bland annat betonade man individens eget ansvar för den själsliga utvecklingen. Snart blev dock den tyska bildningen exklusivt en angelägenhet för det humboldtska universitetet.

Man kan förstås lite försiktigt fråga sig hur mycket den religiöse renässanshumanisten och den materialistiske upplysningsmannen egentligen hade gemensamt, en Machiavelli och en de Sade ...

IV.

Nu börjar alltså människans tidsålder. Det maskindyrkande artonhundratalet är slut. Nittonhundratalet också. Ingenjörens tid är förbi. Informatörens likaså. Nu behöver vi humanistens bildning. Denna bildning i alla

dess inkarnationer: den vise kilskriftsbyråkraten, Greklands engagerade medborgare, romarnas fromme retoriker, renässansens filologiske universal människa, upplysningstidens vetenskaplige gentleman, internetredaktören.

I *Staten* argumenterar Platon mot ett demokratiskt styre. Mot det demokratiska system han och hans samtid kände. I stället ville han se ett rike som styrdes av den eller de visaste bland medborgarna. Antingen får filosoferna vara kungar eller också får kungen bli filosof, menade han. Denna meritokratiska modell är på samma gång lockande och avskräckande. Vi har till exempel svårt att förlåta Platon för att han ville fördriva diktarna från sin idealstat. Efter allt det där totalitära som hände i Nazityskland och Sovjetunionen har dessutom liberala demokratier blivit en självklarhet för oss. Men kanske är det inte fel att ställa någon form av bildningskrav på den som ska väljas att leda ett land eller bara styra i en kommun. När vi nu tar steget in i kunskapens eller bildningens tidsålder (om det nu är så) borde vi uppmuntra just dem som besitter vishet. Detta förutsätter förstås att någon kommer på ett sätt att mäta denna undflyende egenskap.

På samma sätt som samhället en gång gynnade ingenjörer och något senare alla som sysslade med någon form av informationsteknik borde nu så många humanister som möjligt hjälpas i sin bildningssträvan. Så att de kan nå, om inte full fronesis så i alla fall viss vishet. Det är vad som behövs mer än någonsin idag. Kommunikationen inom EU kräver fler som talar och skriver franska, tyska och andra moderna språk. Exempelvis borde gymnasierna omprioritera – en gång för alla sätta stopp för det idiotiska taktikvalssystemet som slår ut språken, med följd att språkkurserna vid universiteten får för få sökande.

Förtrogenheten med de klassiska språken, fornkunskapen, litteraturen och historien ger oss en väldig massa. Förstås. Men det viktigaste vi kan lära av dessa ämnen är ödmjukhet. Att vi – kunskapssamhälle eller inte – nästan aldrig är vare sig först eller bäst. Vi är dvärgar som står på jättars axlar.

Behovet av retorikens återupprättande har vi redan berört. Filosofi behövs också överallt, inte minst för att med logikens hjälp smula sönder det missbruk av statistik som tillåts breda ut sig i massmedierna och även i viss mån inom forskningen. Resultatet av en frivillig röstning där 173 personer deltagit borde inte få förvandlas till rubriken ”80 procent av svenska folket tycker” utan att någon ingriper.

V.

Efter att vi fått ett miljöparti och ett pensionärsparti förefaller det nu vara dags att starta ett humanistiskt parti i Sverige. Ett parti vars representanter på allvar värnar om kunskap, kultur och bildning. Inte bara står och flinar medan de eviga värdena rinner bort som fin sand mellan spretande fingrar.

Men är det verkligen rätt väg att gå? Behövs verkligen en sådan åtgärd? Innerst inne vet ju alla att det mot den kulturlöshet och det allmänna barbari som breder ut sig egentligen bara finns en bot. Avstängningsknappen. Landets invånare måste helt enkelt förmås överge sina skrånande och flimrande teveprogram och istället ge sig tid och ro att läsa böcker. Igen. Slita sig loss från skuggvärldens fjättrar, fly grottans bedrägliga trygghet och söka sig till det verkliga ljuset. Så enkelt är det. Den som lyckas övertyga dem om detta kommer snart att vara omgiven av vakna, tänkande, självständiga och intiativrika människor. Oberäkneliga, kaxiga, kritiska och svärmanipulerade individer.

Den härigenom uppkomna situationen skulle kunna liknas vid det tillstånd som rådde i Frankrike under upplysningstiden, när man tvingades stänga de populära kaffehusen som, till skillnad från krogarna, blivit baser för klarsynt filosoferande och farlig konspiration. Något senare, i det viktoriaiska England, höll överheten av liknande skäl i det längsta tillbaka utvecklingen av de fria allmänna biblioteken – man fruktade helt enkelt en nykter läsande arbetarklass mer än en som tillbringade fritiden på puben. I det antika Rom köpte politikerna som bekant de fattiga medborgarnas röster genom att hålla dem med bröd och skådespel.

Innan man inom ett statligt verk inleder en storsatsning på bildning bör man nog tänka sig för mer än en gång. Innan man väcker massorna ur deras mätta halvslummer i sofforna ... Effekten av ett snöskred går inte alltid att beräkna och när man väl satt bollen i rullning finns det ingen bekväm avstängningsknapp eller fjärrkontroll.

Kontroll, information, underrättelser; yrkeskunnande, utbildning, duktighet; lojalitet, moral, lydnad. Allt sådant vill en företagsledare ha. Sådant gör också en stat smidig att sköta. Det gör barn lätthanterliga.

Men bildning är inte detta.

Bildning är hjärntvättens raka motsats: en smutsig, illaluktande smitthärd, som kliar och ger obehagliga utslag, som när som helst kan ge upphov till en epidemi. I *Kunskapens träd* (1991) radar Harry Järv upp exempel från olika tider på hur de bildade, de som förmått utvinna essensen av kunskapen, alltid intar en trotsposition gentemot överheten, är

vaksamma, kritiska, prövande. Därför har regimer och ledare – föräldrar, lärare, regeringar, kyrkan, företagsledare – i alla tider fruktat och försökt inskränka det fria tänkandet som gynnar individen. De föredrar alltid den styrda, riktade, kontrollerande informationsförmedlingen som genast kan tas i samhällets tjänst.

Om man verkligen vill skapa ett land med en alltigenom bildad befolkning, en bildningens republik (tillåt mig tvivla!) betyder det något oerhört: att det nu är dags för ett samhälle där människans utveckling är huvudsaken.

Där inte magen dikterar villkoren. Inte plånboken. Inte ideologierna. Inte det kroppsliga välbefinnandet. Inte lättjan. Inte begären. Utan för en gångs skull själen.

Litteratur:

Bloom, Harold, *The Western Canon*, New York 1994.

Fromm, Erich, *Kärlekens konst*, Stockholm 1995.

Gustavsson, Bernt, *Kunskapsfilosofi*, 2000.

Järv, Harry, *Kunskapens träd*, Stockholm 1991.

Liedman, Sven-Eric, *Ett oändligt äventyr*, 2001.

Lindberg, Bo, *Europa och latinnet*, Stockholm 1993.

Platon, *Staten*, Stockholm 1969.

Bildning i kunskapssamhället – bildning i massinformationsamhället

av Pär Sandin • Göteborgs universitet

Tredje pris

i klassen för studerande i forskarutbildning

Av en språkhistorisk slump har svenskans och tyskans ”bildning”, ”Bildung”, till skillnad från exempelvis engelskans ”education”, kommit att stå i motsats till ”utbildning” (”Ausbildung”). För att spetsa till det: engelsmän bildar sig vid universitetet, vi utbildar oss. En svensk med en fil.mag. i exempelvis klassiska språk och litteraturvetenskap kan inte med nödvändighet sägas vara bildad: hon är istället en utbildad filolog, språkvetare eller litteraturvetare. Universitetet är hos oss en yrkesskola: säg till genomsnittsstudenten eller ”mannen på gatan” att du läser t.ex. klassisk grekiska och svaret blir, nio gånger av tio: jaha, vad blir man då?

Begreppet bildning, å andra sidan, har mer och mer kommit att associeras med autodidaktik, självbildning, och är i själva verket snubblande nära att föras över till *entusiastens*, *fanets*, eller *kufens* domän. Den som *snöar in* på ett eller annat ämne och på sin fritid lär sig allt som går att lära sig om popmusik, serietidningar eller fotboll, varför skulle hennes kunskap och bildning värderas lägre än kunskapen hos den som råkar ha snöat in på den västerländska kanon? Bildningen som ännu en variant på *listmakandet* – en företeelse som illustreras i Nick Hornbys bok (även filmatiserad) *High Fidelity* där huvudpersonen med sin samling av tusentals LP-skivor gör listor över låtar för olika avseenden och regelbundet sorterar om sin skivsamling efter nya principer: alfabetisk, genremässig, självbiografisk. Likadant skulle man kunna behandla den västerländska finlitteraturen. Topp fem *Bitter*: 1. Predikaren, 2. Giacomo Leopardi, 3. Thomas Bernhard, 4. A. E. Housman, 5. Michel Houellebecq.

Västerländska förresten, varför skulle en bildad person i dagens mångkulturella kunskapssamhälle vara hemma just i den *västerländska* konsten, litteraturen och historien – varför inte den kinesiska eller den arabiska? Eller krävs det, för *verklig* bildning i den globala kunskapsbyn, ett fullständigt behärskande av all världens kulturproduktion och historia

– inklusive den internationella popkulturen? Inte att undra på att många längtar tillbaka till den gamla goda tiden, när bildning innebar att kunna latin. Vidare kan man diskutera vilka ämnen, oavsett kulturell hemort, som hör till bildningen. Bör man inte, utöver det humanistiska bagaget, kunna kräva ett visst mått av insikt i naturvetenskaperna? Bör inte en bildad person åtminstone kunna föra en grundläggande diskussion om, säg, cybernetik, kvantfysik eller strängteori? Men här börjar bildningsbegreppet redan vara farligt nära *dilettantismen*: förmågan att prata strunt om ämnen på modet. Varför skulle en dilettant i naturvetenskap vara mer klandervärd än en humanistisk dito? Är bildning, om inte baserad på vetenskapligt studium – i vilket fall det inte längre är bildning, utan utbildning – i själva verket ingenting annat än amatörism och dilettantism, ett föråldrat ideal, inte längre relevant för den moderna människan och samhället?

Ju mer man funderar kring begreppet bildning, ju mer problematiskt blir det. Men om det klassiska bildningsbegreppet är etnocentriskt, föråldrat och irrelevant för den moderna människan, vad i all världen ska det ersättas med? *Cultural studies*? Låt oss, för essäns skull, argumentera för motsatsen, och hävda att traditionell västerländsk bildning är relevant även för en modern människa med hemort i den sekulariserade globala byn. Den västerländska tanketraditionen ligger ju till grund för samtliga de ting vi yvs över och försvarar: demokrati, yttrandefrihet, religionsfrihet, medborgarskap oberoende av etnisk tillhörighet, t.o.m. mångkulturalismen som ideologi. Upplysningens liberaler och radikaler uppstod inte i ett kulturellt vakuum, utan hade läst sina klassiker och sin bibel, som alla andra på den tiden: den yttersta grunden för idéer om frihet och jämlikhet är inte den amerikanska författningen, utan uråldriga gestalter som Perikles, Cato den yngre, bröderna Gracchus och Jesus Kristus. Man skulle även kunna argumentera i en mer pessimistisk ton: kanske är vi inte så mångkulturella som vi inbillar oss. Kanske är det så att västerlandet, med USA i spetsen, är på god väg att upprätta en kulturell världshegemoni. Engelska är global lingua franca, västerländsk klädedräkt (kostym och slips) är maktens attribut nästan överallt (med arabvärlden som anmärkningsvärt undantag), västerländsk (amerikansk) populärkultur ersätter mer och mer folkliga traditioner, osv. I endera fallet har den västerländska bildningen sin relevans, vare sig vi vill yvas över vårt liberala arv eller resignerat studera grunderna till den globala maktens ideologier.

När vi så har rättfärdigat västerländsk bildning invänder någon att vår kanon väl ändå inte är en enda lång politiskt liberal pamflett? Ingalunda,

och naturligtvis är det också det som gör den intressant – och, återigen, problematisk. För varje tanke och idé man finner i de stora böckerna kan man också någonstans finna den motsatta. Det dialektiska eller det *antagonistiska* utmärker västerlandets tänkande kanske mer än någon annan tanketradition i världen. För varje Caesar finns en Cato (eller en Brutus), för varje Jesus en Augustus, för varje Voltaire en Rousseau, eller t.o.m. en Joseph de Maistre (en av reaktionens mer värtaliga förespråkare). Om vi tillåter oss att förfalla till spekulation kan vi kanske fundera över om inte detta förhållande möjligen har ett samband med själva den grundläggande polaritet som faktiskt karaktäriserar hela den västerländska tanketraditionen. Den bygger, schematiskt och förenklat, på en spänning mellan två poler, en grekisk-romersk ("klassisk") och en judisk-kristen. I endera polen återfinns dels moderna, dels gammalmodiga ideal, som vi idag dels hyllar och framhäver, dels indignerat fördömer och tar avstånd ifrån. I det förra lägret finner vi en elitism och en esteticism som är motbudande för många moderna människor, men också det öppna och (relativt) fördomsfria sinnet, den vetenskapliga rationaliteten, det inkvisitoriska, nyfikna ögat. I det senare lägret finner vi grunden till den etik, med jämlikhet och människovärde, vilken vi bekänner oss till, men även den dogmatiska, skriftbaserade religionen, som vi försöker sopa under mattan så gott det går.

Detta rika, motsägelsefulla tankekomplex ingår i bildningen så som den har kommit att utformas genom årtusendena. Den har i själva verket gjort oss till värsta sortens bråkmakare: så fort någonting hävdas från högsta ort kommer alltid någon rackare och hävdar det motsatta. Ännu bättre: är han tillräckligt litterärt intressant infogas han snart i bildningskomplexet, så att vi nu läser stollar som Karl Marx och Friedrich Nietzsche sida vid sida med förnuftets, upplysningens och demokratins apostlar. Här ligger ett av bildningens både bästa och livsfarligaste ting: den bildade inser så småningom att allt kan ifrågasättas, och finner snabbt skarpa argument i läggen mot vad makten än hävdar är det Goda, Sanna och Rätta.

Problemet, återigen, är att allt kanske inte *bör* ifrågasättas? Om vi återvänder till det demokratiska problemet, så finner vi att de klassiskt bildade länge har utsatts för vad som i fientliga ögon kan ses som en intensiv anti-demokratisk indoktrinering. Ett av de första verk som traditionellt möter den nyvordne studenten av klassisk grekiska kan läsas som en infernaliskt raffinerad anti-demokratisk pamflett: Platons skrift *Sokrates försvarstal*, där Sokrates, obekymrad inför den demokratiska församling som har makten att döma honom till döden eller landsflykt för uppvisning

och korruption av ungdomen, ironiskt och vältaligt skojar med den, och vägrar att smeka opinionen medhårs eller ödmjuka sig det allra minsta. Han påtalar stolt sina förtjänster och föreslår att han skall ”dömas” till gratis förplägnad i stadshuset – en ära som vanligen tilldelas framstående idrottsmän. Han döms till döden av en kvalificerad majoritet av indignerade medborgare. Situationen påminner om Jesu öde: av en mindre organiserad men lika övertygad mobb väljs Jesus bort till korset till fördel för Barabbas, på anstiftan av några få listiga opinionsbildare. Så skapas bilden av folkmajoriteten som en skock får, som kan ledas till vilka dumheter som helst med de rätta medlen.

I den stilen fortsätter det, tvärs igenom den västerländska kanon: närhelst någon av forna tiders giganter har något att säga om politik, kan man vara ganska säker på att lansen dras för monarki, oligarki, upplyst despotism – och att udden är riktad mot folkvälde, liberalism och socialism. Vilken bildad människa låter sig övertygas av retoriken hos en Göran Persson eller en Tony Blair, när hon kan jämföra Herakleitos, Platon, Aristoteles, Caesar, Vergilius, Dante, Milton, Balzac, Baudelaire, Dostojevskij, Nietzsche, T. S. Eliot – för att bara nämna några av fiendesidans största namn. I det klassiska Grekland finner vi några rader till demokratins försvar hos en visserligen lysande stilist, men ändå tämligen medioker författare som Isokrates – medan den kritiserar och angrips ingående av Platon och Aristoteles. Vi nämnde några av liberalismens och egalitarismens forntida försvarare tidigare: när vi skärsådar dem närmare finner vi att de är relativt få, och att de får erkännas stå ganska långt från vad vi idag anser om frihet och demokrati. Förhoppningsvis drar sig den bildade till minnes att vi idag, under demokrati, åtnjuter större välstånd och personlig frihet än någonsin tidigare, men kanske – frustrerad av det moderna samhällets avigsidor – gör hon det inte.

Låt oss i alla fall hoppas och tro att en bildad person har förmåga att inte bara okritiskt hänga på sina hjältars läppar, att inte stanna vid någon enskild gigant, vare sig han heter Marx eller Mill, och fastna i en stelnad uppfattning av en Sanning med stort S. Ingenting är så farligt som lite kunskap: ingenting är så fördärvligt för en tänkande människa som halvbildning, uppsnappandet av några få förenklade idéer och tron på dessa som allena saliggörande. Detta leder till den sektmentalitet och fanatism som ses hos många politiskt engagerade idag: oförmågan till dialog, föreställningen att meningsmotståndaren representerar Ondskan och egentligen inte borde ha rätt att yttra sig över huvud taget. Den verkliga

bildningen innebär i stället att man har läst båda sidors argument, och kan bilda sig en egen uppfattning. Bildningens viktigaste uppgift i ”kunskapsamhället” torde inte vara att tillhandahålla argument för en dogmatisk livssyn, utan att vidga människans vyer, att lära henne acceptera och förstå annorlunda idéer och åsikter. Detta gäller även i ett mer praktiskt och jordnära avseende, till exempel för en forskare vid ett universitet: det är inte nödvändigtvis något ont i specialisering och smala ämnen, men en person som har det abstrakta tänkandet till yrke kan inte tillåta sig själv att stanna därhän. Om det rent vetenskapliga arbetet ägnas åt t.ex. en obskyr medeltidsförfattares texttradition, så bör man därutöver ta sig tid – *ges* tid av de ansvariga – att läsa annat, saker som har den mest avlägsna eller inte den minsta anknytning till ens akademiska karriär. Här finns även en nyttoaspekt: den som intresserar sig för intellektuella ting som ligger utanför karriärvägar, avhandlingar och vetenskapliga projekt äger eller tillägnar sig en egenskap som kommer att visa sig nyttig även i det rent institutionella arbetet eller till och med, i det ideala fallet, intressant för en arbetsgivare i näringslivet: *nyfikenhet*.

Vi återkommer sålunda till bildningen som självbildning, en idé som i vissa avseenden nog är att föredra framför dess motsats. Den institutionaliserade bildningen, engelskans och latinets *liberal education* eller grekiskans *paideia* härrör från tidsåldrar när överklassen inte behövde arbeta, utan hade slavar, anställda eller ränteinbringande förmögenhet som tillhandahöll livets nödortf och mer därtill. Man behövde alltså inte utbilda sig till ett yrke, utan kunde ägna sig åt en *fri* utbildning, dvs. en fri mans, till skillnad från en slavs eller en lönearbetares. I den nya tidens Europa levde prestige hos en sådan utbildning (som framförallt innebar latin och grekiska) kvar, och innebar att en examen som idag av de flesta arbetsgivare anses totalt värdelös, till och med värre än ingen examen alls, för inte så länge sedan kunde leda till ett arbete med hög status och inkomst. Humanistens bittra klagan: om man på pin kiv väljer att bilda sig istället för att utbilda sig vid universitetet, vem belönar en för ens djärvhet? Bör denna lyx som bildning innebär egentligen överhuvudtaget subventioneras av samhället, så som det nu ser ut: kanske bildning är något som helt och hållet borde överlåtas åt individen; kanske borde studielån endast utgå för de nyttiga utbildningar som efterfrågas av näringslivet? Eller bör samhället istället återigen dra sig till minnes den oerhörda *nyttan* med bildning, som det har glömt, förträngt eller till och med fruktat de senaste fyrtio åren, och sedan *utöka* studiet av historia, språk och litteratur i

grundskola och gymnasium, och därtill *uppmuntra* studier och forskning i dessa ämnen vid högskola och universitet – med pengar, inte floskler?

Slutligen individens perspektiv, det viktigaste av allt: för den enskilde är bildning, om man bortser från världsliga ting som status och karriär, inte en börda, utan ett stöd. Allting flyter, i dessa dagar mer än någonsin, men bildningen med sitt historiska perspektiv och sin mångfald av otvetydiga kvalitéter ger individen en ”fast” punkt, ett *objektivt korrelerat* utifrån vilket det blir möjligt att förhålla sig till omvärlden med både filosofiskt lugn och analytiskt skarpsinne. Till skillnad från andra sådana fasta punkter, t.ex. en religiös tro eller en politisk ideologi, riskerar en rik bildning inte att förleda individen till sekterism och fanatism, utan vaccinerar snarare mot dessa ting. Den bildade är också övad i förmågan att urskilja kvalitet, en egenskap vars nytta i denna informationsflödets tid ju inte behöver påtalas ytterligare. Oavsett vad samhället anser bör man alltså bilda sig, desto mer om makten och samhället, som nu, intar en misstänksam och fientlig attityd.

Ovanstående försök att utreda bildningen i det moderna samhället börjar med flera obesvarade frågor och problem, och slutar tvärt i ett oförbehållsamt *encomium*, ett lovtal, snarare än i någon objektiv slutsats. Mina tankar må framstå som disparata och osorterade: pudelns kärna torde emellertid vara att bildningen lär människan att *se, förstå, välja* och *ifrågasätta*: verksamheter som idag, i vad man än så länge nog hellre kallar *massinformationsamballet* än kunskapsamballet, är viktigare än någonsin tidigare i mänsklighetens historia.

Avsnitt II:
Några andra intressanta bidrag från
essätävlingen

Om konsten att bildas till sig själv

av Birgitta Birgersdotter Åhlund • Göteborgs universitet

Att födas till människa innebär både att födas in i en redan existerande och enväldig ordning och att födas in i en tät väv av föränderliga åskådningar som ständigt omformas av motstridiga viljor och intressen. Under sin livstid omformas den enskilda människan både till kropp och själ genom att hon konfronteras med de för stunden rådande idealen och sin egen natur. Gemensamt för alla är att man när man väl är född har fått en möjlighet att bildas till sig själv utifrån det man av naturen har begåvats med. Jag menar därför att en grundläggande aspekt av begreppet bildning kan sägas handla om tillvaratagandet av den i livet inneboende möjligheten att genom språket infogas i ett vidare sammanhang och därmed om konsten att bildas till sig själv.

Begreppet bildning är delvis ett ”översättningslån från likbet. lat. *forma'tio*”¹. Latinets *formatio* knyter i sin tur an till begreppet information och att informera kan likställas med att ”undervisa, bilda, utbilda, andligen dana (se *formera*)”². Att bilda skulle därmed kunna tolkas som synonymt med forandet av de tankar och synsätt som ligger till grund för såväl vår världsbild som vår självbild, i både fysiologisk och intellektuell bemärkelse. Grekerna talade om *paideia*, allsidig bildning, och påpekade vikten av att se hur allting hänger musiskt samman. Under renässansen var idealet en universalmänniska som var bevandrad såväl inom de fria konsterna som inom de fria vetenskaperna. I vår egen samtid är det universitetet som förvaltar och förmedlar den mänskliga kunskapen i dess olika former, inom såväl de vetenskapliga som de konstnärliga ämnesområdena. Om matematiken och geometrin ger oss en inblick i de organiska strukturer och mönster som livet självt frambringar skulle man kanske kunna betrakta språket som en utgångspunkt för vår kultur.

Redan när man i Bibeln skildrar hur ordet blir kött intar språket en särställning. Eftersom inkarnationen innebär en fullständig integration mellan själ och kropp borde den immateriella tanken kunna betraktas som

¹ Elias Wessén, *Våra ord, deras uttal och ursprung* (1932), Stockholm, 1995, s. 42.

² Ibid., s. 185.

ett med den mänskliga kroppen och dess förgänglighet, men bokstavs-kroppen erbjuder tanken en ny form av kroppslighet som kan överleva den enskilda personen och göra denna till en medskapare i den mänskliga tankens byggnad och i utformandet av det fysiska rummet. I tanken kan både levande och döda mötas. I det avseendet framstår språket dels som det levande materialets möjlighet att överskrida sin egen begränsning och dels som det medium som förmår överbrygga det levande materialets ständiga pendelrörelse mellan deformation och reformation. Tillblivelsen och förstörelsen som ständigt är närvarande i det levande materialet. I den mänskliga andens och handens strävan efter sammanhang och mening, ger språket en möjlig ingång till minnets labyrinter. Under 1900-talet har inte minst Ludvig Wittgenstein likställt begreppet kultur med språk. Om vår själ är ett outtömligt minne som vi håller levande genom språk, är det ibland tack vare enskilda individers insatser som en glömd kunskap kan återuppstå. Om delarna av detta minne antas stå i förhållande till en i sin fulla vidd oöverskådlig helhet, har den enskilda individen en möjlighet att under sin livstid tillägna sig och levandegöra större eller mindre delar av detta outtömliga minne. Det enda man egentligen inte kan förlora och leva förutan är sig själv, men samtidigt är det kanske först genom insikten att man en dag kommer att förlora sig själv som man på allvar tar vara på möjligheterna i att finnas till och det är först då som bildningen egentligen blir meningsfull för den enskilda människan.

I ett brev från år 1335 till Dionisio Da Borgo liknar diktaren Francesco Petrarca den fysiska ansträngningen vid bestigningen av en bergstopp med den andliga anspänning som fordras på bildningens branta stigar. Han skriver:

Då jag satt och vilade mig kom jag plötsligt i tankar; undan de kroppsliga tingen vändes min håg till de oförgängliga, och jag sade vid mig själv: detta som du nu erfarit vid denna bergsbestigning är ju samma erfarenhet som du och många med dig så ofta få pröva på den branta vägen upp mot det visa och lyckliga livet. /---/ På toppen slutar vägen, slutar vår pilgrimsfärd.³

³ Francesco Petrarca, *Brev till Dionisio Da Borgo San Sepolcro*, sv. övers. Vilhelm Ekelund, ur *Litteraturens klassiker, Renässansens litteratur, prosa och epik* (1964), Stockholm, 1996, s. 11

Det tycks handla om den moraliska skiljevägen och om att välja den smala stigen framför den breda vägen för att stiga, eller det hårda arbetet framför bekvämligheten för att uppnå den andliga växt som leder till vishet. För Petrarca framstår pilgrimsfärden både som en fysisk och en mental övervinnelse och tanken på att genomföra en pilgrimsfärd i Dantes anda eller i den heliga Birgittas fotspår skulle mot denna bakgrund kunna betraktas som synonyma företeelser. Detta eftersom både den bokliga och den bokstavliga bildningsresan ytterst kan sägas handla om att uppleva sig själv i förhållande till tid och rum, att balansera den inre erfarenheten med den yttre och skapa en identitet mellan karta och terräng, mellan det man upplever och det man ser. Summan av allt detta kanske motsvarar en djupare kännedom om vilka dimensioner livet självt rymmer. Att ha ett mål för sin vandring tvingar oss, om vi har för avsikt att fullfölja den påtagna uppgiften, att övervinna de hinder som kommer i vår väg. Livet självt kan betraktas som en sådan vandring, där varje svårighet är ett hinder som vi måste övervinna. På denna pilgrimsfärd är envar hänvisad till sig själv och sitt eget inre, men vi kan också få hjälp av varandra. Att lyssna till sin inre röst hindrar inte att man samtidigt fortsätter att vara öppen och tolerant inför andras tankar och åsikter. Utifrån allt man hör, ser och upplever formas med tiden en sammansatt erfarenhet av möjliga synsätt och vår komplexa verklighetsuppfattning utkristalliseras mot en klangbotten som tillåter vårt eget tänkande att växa genom den dialog vi för med andra. Med tiden kanske det egna inre rummets integritet utvecklas, fördjupas och koncentreras till ett mera genomarbetat konstnärligt uttryck som en dag kan vidga den synliga världen för någon annan än oss själva. Det ömsesidiga utbytet mellan människor tror jag därmed kan bidra till att den enskilda individens vandring genom livet både kan vinna djup och bredd. Jag tror att människan genom språket kan samtala över tid och rum och att levande och döda kan mötas i våra tankar.

Tanken på individens rätt att utvecklas till sig själv är på inget sätt ny. Friedrich Nietzsche förespråkade på sin tid en livsbejakande hållning till livet, som han tycks ha förknippat med ett självförverkligande av personliga anlag. Andra förespråkare som skulle kunna nämnas är C. J. L. Almqvist som menade att människan borde få utvecklas efter de av naturen givna egenskaperna. Almqvists *Ormus och Ariman* kan läsas som en symbolisk skildring av det problematiska förhållandet mellan den inre naturens formvilja och det yttre systemets formtvång. Identiteten mellan in- och utsida är en balansakt. Den danska poeten Inger Christensen har i sin essäsamling *Hemmelighedstilstanden*, beskrivit hur diktandet självt kan

sågas följa en lagbundenhet som finns etablerad redan i människans inre natur. Med respekt för livets egen inneboende bestämmelse borde man kanske därför undvika den bortslösade begåvningen, the wasted talent, och istället uppmärksamma den identitet som med tiden utkristalliseras i konfrontationen mellan det vilda växandet och den forfarande viljan. Bildning skulle därmed kunna liknas vid ett livslångt sökande efter en identitet mellan in- och utsida och en balans mellan intuition och intellekt i livet. Alla är tvingade att se sig själva och att bli sedda av andra. Identitet och bildning framstår därmed också som en strävan efter en fördjupad förståelse av den komplexa samtidighet som råder mellan det individuella och det universella och som är en förutsättning för den enskilda individens förmåga att både urskilja sig själv och uppleva en samhörighet med andra. Förverkligandet av en bildningsgång där kropp och själ, intuition och intellekt samverkar skulle kanske kunna kallas för en vision av ett organiskt universitet, där man värnar om den personliga integriteten och ställer självförståelsen i relation till allmänbegreppen.

I den långa essän *Ett eget rum (A Room of One's Own)* som gavs ut i England 1929, utgår Virginia Woolf från hypotesen att en grundläggande förutsättning för bildning, såväl för kvinnor som för män, är att man är ekonomiskt oberoende och kan disponera sin egen tid samt hålla sig med material och ett eget rum. Året innan, 1928, hade Woolf utkommit med romanen *Orlando* där hon som dennes levnadstecknare utvecklat ett resonemang kring polemiken mellan en poetisk idealism och en skeptisk realism⁴. I hängiven tilltro till poesins kraft beskriver Woolf hur

[i]ngen tid, inget intresse bör /.../ sparas när det gäller att fullkomna vår tankes klädedräkt. Vi måste forma våra ord till de tunnaste hölje för tanken. Tanken är gudomlig.⁵

Om man föreställer sig kroppen som ett hölje kring en helig kärna och definierar denna heliga kärna som det i människan okränkbara, kan man kanske också föreställa sig att språket, tonerna, bokstäverna, orden och bilderna på samma sätt kan betraktas som höljen kring utflöden från detta individens innersta rum. Språket blir därmed en kanal som förbinder det inre i människan med det yttre, eller det inre i en människa med det inre

⁴ Denna problematik hade redan tidigare behandlats av Henrik Ibsen i dramat *Vildanden* (1884), som kretsar kring frågan om livslögnens vara eller icke vara.

⁵ Virginia Woolf, *Orlando* (1928), sv. övers. Margareta Ekström, Stockholm, 1982, s. 115.

i en annan. Men till språkets problematik hör att det samtidigt upprättar ett autonomt rum, en självständig textkropp där tonerna, orden och bilderna sluter sig kring sin egen gåta. På samma sätt som människan själv. Både människa och språk sluter sig kring ett inre liv som uppenbaras först genom en kroppslig förklädning och kanske kan integrationen mellan själ och kropp sägas återspeglas även i förhållandet mellan innehåll och form. Att bildas som människa innebär en möjlighet att både ta in och uppleva och att kunna ge uttryck för denna inomkroppsliga upplevelse. Bildning blir därför både en fråga om att få utveckla den egna inneboende förmågan att uttrycka sig och en fråga om att lära sig att kunna uppskatta och tillgodogöra sig det som formulerats av andra. Det är därför meningsfullt att kunna orientera sig i tid och rum vad gäller namn och personligheter bakom tillkomsten av enskilda verk, men också att få en förståelse för de specifika tekniker och metoder som använts vid framställningen av ett musikverk, en skrift eller ett bildkonstverk. Det är meningsfullt att tillägna sig en kännedom om skilda tankesätt, hur valet av en underliggande kompositionell struktur kan återspegla ett specifikt innehåll. Om en specifik företeelse sedan ställs i relation till den omgivande kontexten kan olika aspekter av samma företeelse göras synliga. Om den enskilda individen under sin livstid kan betraktas både som föregångare och efterträdare, kan man ur en aspekt säga att rollerna består men innehavarna växlar. Ur den enskilda individens perspektiv kan man dock säga att den ena rollen avlöser den andra och att vi fastän vi är komplexa och växlande varelser ändå rymmer något som gör att jag är jag från vaggan till graven.

Woolf beskriver det komplexa i individens sökande efter denna identitet och pekar på den del av jaget som ”inte vill vara något annat än sig själv. Det är detta somliga människor kallar det sanna jaget och det är sammanfogat av alla de jag vi har i oss”⁶. Vidare ställer hon sig frågan om inte poesin i detta sammanhang kan betraktas som ”en hemlighetsfull handling, en röst som svarar en annan röst?”⁷ Litteraturen och språket skulle därmed kunna sägas möjliggöra ett sökande efter en identitet i tid och rum och dialogen som förs skulle kunna betraktas som ett uttryck för den enskilda individens inre mognadsprocess. Woolf tycks mena att människor som för en inre dialog och söker efter det sanna jaget ”är medvetna om en sönderdelning och försöker stå i förbindelse med varandra, men när

⁶ Ibid., s. 206.

⁷ Ibid., s. 216.

den förbindelsen är upprättad blir de tysta”⁸. Om bildning betraktas som en synonym till latinets *formatio*, menar jag därför att begreppet kan ställas i direkt relation till individens möjlighet att genom språket infogas i ett vidare sammanhang och därmed indirekt kan sägas handla om konsten att bildas till sig själv.

Litteratur:

Petrarca, Francesco, *Brev till Dionisio Da Borgo San Sepolcro*, sv. övers. Vilhelm Ekelund, *Litteraturens klassiker, Renässansens litteratur, prosa och epik* (1964), red. Lennart Breitholtz, Norstedts förlag, Stockholm, 1996, ss. 9–16.

Woolf, Virginia, *Orlando* (1928), sv. övers. Margareta Ekström, Norstedts förlag, Stockholm, 1982.

Wessén, Elias, *Våra ord, deras uttal och ursprung* (1932), Norstedts förlag, Stockholm, 1995.

⁸ Ibid., s. 209.

människa.com

eller ”Bildning i kunskapssamhället”

av Marcus Priftis • Uppsala universitet

I.

FÖR UNGEFÄR ETT OCH ETT HALVT ÅR sedan rasade en hetsig debatt på Uppsala universitet. Bakgrunden var att vissa institutioner på den humanistisk-samhällsvetenskapliga sidan hade för dålig ekonomi för att över huvud taget kunna erbjuda sina studenter en utbildning av hög kvalitet. En enmansutredare kom fram till att den bästa lösningen på problemet var att anslagen till humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen skulle ökas med 15 procent. Detta ledde dock till ett nytt problem: eftersom det i statsbudgeten inte fanns några nya pengar till just detta, måste de höjda anslagen finansieras med att anslagen till naturvetenskap och teknik minskade med 5 procent.

Bland naturvetare och teknologer protesterades det vilt. ”De ska inte få ta våra pengar”, sades det både mellan raderna och mellan mötena. Man tog fram argument om lönsamhet och om samhälls-signifikans. Vad betyder mest i samhället, bioteknik eller litteraturvetenskap? Vem behöver en konstvetare? Vem anställer en konstvetare? Vad syftar egentligen utbildningen i ”hum-flum” till?

Ja, hur motiverar man att konstvetenskap behövs i samhället? Vem, med undantag för någon museiintendent på en statlig kulturinstitution som hålls uppe av bidragspengar, behöver egentligen lära sig konstvetenskap? Vad har litteraturen att ge oss som krävs att det finns professorer i litteratur? Räcker det inte med en deckare i hängmattan? Det är ju ändå det folk köper.

Det är väl det folk vill ha.

Men är det vad folk behöver?

ATT FRÅGAN ÖVER HUVUD TAGET STÄLLS kan vara intressant att reda ut. I slutet av 1700-talet skulle ingen ha ifrågasatt litteraturens och filosofins plats i utbildningsväsendet. Snarare tittade man lite snett på de nya vetenskaperna: fysiken, kemin, tekniken – den nya biologi som fick ett affischnamn i Darwin och som fick såväl den akademiska världen som

den religiösa att skälva i sina grundvalar, hade ännu inte kommit på plats – och kanske i än större utsträckning ekonomin. En vis man, en lärd man sysslade inte med ekonomi. Sådant tillkom endast enkla handelsmän, borgare som måhända kunde vara rika materiellt, men som var obildade och fattiga i anden.

Men slutet av 1800-talet var en förändringens tid. Det västeuropeiska samhället var på väg att ändras radikalt. Industrialismen hade kommit, segrat och format samhället efter sig. Socialismen började växa sig stark bland de lägre samhällsklasserna och de krävde demokrati och rättvisa. Den klassiska ämbetsmannakulturen, den där litteraturprofessorn och filosofen stod högst i rang jämte adeln och det höga prästerskapet, kastas omkull till förmån för en kultur där vetenskapsmannen, ingenjören och företagaren var det nya bildningsideals hjältar. Denna nya kultur stöddes av arbetarrörelsen och socialisterna – hur bakvänt ter sig inte det hundra år senare? – och nådde stora framgångar. Det nya utbildningsidealet bar naturvetarens experimentella och bevisbara prägel. Tekniska högskolor växte upp som svampar ur marken och även på de klassiska lärosätena började naturvetenskapen ta plats.

I samhället utanför akademien gick det till på ungefär samma sätt. Företag och företagsägare fick en allt större del av makten på bekostnad av adel, officerare och andra som tidigare stått högt i rang. Samhället började orientera sig mot tillväxt; både liberalismen och socialismen, de ideologier som gick segrande ur samhällsomvälvningen under 1900-talets första tjugio år, hade ekonomisk tillväxt, teknisk utveckling och s.k. modernisering på agendan. Plötsligt hade ekonomiskt kapital blivit viktigare än kulturellt; Francis Bacons gamla devis ”Kunskap är makt” började gradvis bytas ut mot den analoga ”Pengar är makt”. Ämbetsmännen fick flytta in i finkulturen och till de gamla ärorika fakulteterna vid de gamla ärorika universiteten.

1959 UTKOM CHARLES SNOW med en numera klassisk pamflett vid namn *De två kulturerna*. Snow skrev att naturvetare och samhällsvetare tillhörde två kulturer som inte ens kunde kommunicera med varandra och som saknade allt som liknade gemensamma referenser. En, godtycklig, naturvetare visste knappt vad Hamlet handlade om och hade än mindre grepp om den samtida litteraturen. Humanisten å sin sida kände inte till Newtons lagar.

Idag kan vi se samma tendens i Sverige, framför allt den senare delen av ”kulturklyftan”. Bland kulturskribenter och humanistiska förstasigipåre

är det – kanske som en försvarsmekanism mot att samhället inte längre värderar deras kunskaper – nästan finare att inte känna till vad en derivata är än att göra det. Obildning i matematik och naturvetenskap verkar på somliga håll vara ett tecken på att man bara bryr sig om viktigare ting såsom konst, litteratur och filosofi. Det är den gamla ämbetsmannakulturen som lever kvar, den där man ser ner på tekniken och ekonomin och dess utövare som mänskliga räknemaskiner och simpla handelsmän.

På Snows tid rådde i Sverige folkbildningen. Kulturskribenter skrev om naturvetenskapens framsteg, framstående författare som Harry Martinson hade en djup förankring i naturvetenskapen, populärvetenskap syntes i veckopressen. Det handlade inte bara om att överbrygga klyftorna mellan naturvetenskap och humaniora, utan även mellan samhällsklasserna. Arbetarförfattaren Martinson är redan nämnd och ett exempel på hur arbetarklassen tagit sig in i kulturen. Ett annat exempel, fast i motsatt riktning, är hur litterära mästerverk, samhällsvetenskapliga analyser och även populär naturvetenskap tagit sig ut till folket via billiga pocketböcker, tidskrifter och veckopress.

Men idag är det annat ljud i koskällan. Ord som forskningsfront, tillväxt, lönsamhet och marknad blir allt vanligare i debatter om högre utbildning. Naturvetarna har börjat strunta i kulturarvet och säger istället saker som ”De ska inte få ta våra pengar”, samtidigt som filosofistudenter på fullaste allvar tror att naturvetenskapens och teknikens själva syfte är att erövra världen åt kapitalismen och att dess metoder är i det närmaste fascistiskt reduktionistiska.

Om forna tiders universitet ägnade sig åt ”bildning” för ”bildningens” egen skull, har det idag blivit så att mer eller mindre all utbildning måste betala sig. Man lägger inte pengar på utbildning, man investerar i den. Avkastning förutsätts. Och i dagens samhälle är det glasklart: avkastning erhålles lättast från ekonomi och teknik, från medicin och naturvetenskap. Även inom reklam/media och juridik kan man vara samhälls- och marknadsnyttig, medan en utbildning i t.ex. litteraturvetenskap i större utsträckning ses som en ekonomisk belastning, som något som inte tillför samhällsekonomin någonting alls och därmed inte samhället heller; det vi kallar samhället har på senare tid börjat bli ett bihang till ekonomin. I bästa fall är det därmed onyttigt, i sämsta fall är det rent tillväxthämmande. ”Kunskapssamhället” kräver experter, det kräver unik kompetens inom just de områden som efterfrågas.

I föregående stycke har jag satt orden ”bildning” och ”kunskapssamhälle” inom citationstecken. Vi ska snart se varför.

II.

DEN SÅ KALLADE INFORMATIONSEXPLSIONEN som skett under de senaste tjugo åren påstås ha omdanat samhället. En explosionsartad ökning i mängden information, kanske främst genom uppkomsten av internet och utvecklingen inom data- och telekomområdet, kan ha svarat för det viktigaste bidraget i en samhällsomdaning där vi gått från ett industrisamhälle till ett "kunskapssamhälle". Samhällets dominerande redskap är inte industrimaskinen (eller plogen) utan datorn, det som produceras är inte varor utan information, energikällan är inte fossila bränslen utan den mänskliga hjärnan, det vanligaste arbetet är entreprenörens och det övergripande målet är "upplevelsen" – till skillnad från industrisamhället, där materiellt välstånd var målet, eller för den delen jordbrukssamhället, där målet var överlevnad.

"Kunskapssamhället" kan definieras på många olika sätt. En del sätter likhetstecken mellan detta och "informationsamhället", vilket kopplas till IT-utvecklingen och internet. Andra menar att det centrala är den förändrade synen på individer: Kunskapssamhället karakteriseras av att det är dess individer, bärarna av kunskap, som utvecklas och genererar ny kunskap. Vad detta innebär i praktiken är svårt att säga, eftersom nya modebegrepp som "kunskapssamhälle" alltid omges av en mängd floskler som inte betyder någonting alls. Men antagligen är det delvis fråga om en förskjutning av fokus i samhället: det är inte längre grupperna som är det intressanta, det är individerna. På arbetsmarknaden uttrycks detta genom att allt mer kompetent personal krävs, personal som har de nödvändiga kunskaperna för att föra företaget in i 2000-talet. Den avgörande resursen är inte längre kapital utan kunskap, information och kreativitet. Mellanleden har blivit överflödiga och konkurrensen ökar nästan överallt. De skickligaste medarbetarna får en ocean av valmöjligheter och kan på så sätt stärka sin egen situation. Kompetens gynnas på ett helt annat sätt än i det gamla industrisamhället.

Analytiker från främst den politiska vänstern protesterar. Just-in-time-leveranser och planerad underbemanning gör att det löpande bandet sträcks ut över nya verkstäder och fabriker, skriver journalisten och samhällsdebattören Mikael Nyberg. Bakom en fennissa av slagord som "kunskap" och "unik kompetens" görs människor överflödiga och social utslagning skapas. "Kunskapssamhället" klyver arbetsmarknaden och skapar ett elitistiskt samhälle, menar man. Även pratet om industrisamhällets förestående död förnekas av dessa debattörer. I själva verket, menar man, är världen mer industrialiserad än någonsin tidigare; det löpande

bandet blir allt större och löper allt snabbare. Till och med maten har blivit industrialiserad, vilket snabbmatsindustrin vittnar om. Det så kallade ”kunskapssamhället” är i själva verket ingenting annat än ”det kapitalistiska två tredjedels-samhället”.

Oavsett vilken sida som har rätt i vad, står det klart att vi tillbringar längre och längre tid i skolbänken. Vi ska utbilda oss, vi ska skaffa oss ny kunskap. Vi ska specialisera oss, så att vi blir bäst på någonting. Samtidigt ska vi bredda oss så att vi blir ”mångkompetenta” och ännu mer eftertraktade på arbetsmarknaden. Bland landets teknologer börjar det bli mer regel än undantag att komplettera civilingenjörsexamen med företagsekonomi. 180 poäng teknik räcker inte längre, för att kunna hävda sig i konkurrensen behöver man mer.

Man kan säga att kunskapen ökar – åtminstone hos dem som läser vidare.

Men det är inte riktigt hela sanningen.

SAMTIDIGT SOM KUNSKAPENS FRONTLINJER AVANCERAR och mänskligheten dränks i en flod av information, glöms mycken kunskap bort. På hundra år har över en tredjedel av världens språk dött ut, och vissa studier visar att 95 procent av de språk som fanns 1999 kommer att vara utdöda 2099. Om språket är nyckeln till kunskapen, vilket många språkfilosofer hävdar, kan man undra hur mycket kunskap och visdom som dött ut och dör ut med varje utdöende språk. Kunskap om världen, om andevärlden, om mediciner, religioner, filosofi eller om precis vad som helst. Samtidigt som kunskapens frontlinjer avancerar, pågår en kulturell erosion i världen. Värst är det i tredje världen, där ”gammal kunskap” ersätts av ”ny kunskap”. Men även här hemma glöms saker bort. Mest sådant som hantverk och dialekter, men även detta är kunskap, och vem har egentligen sagt att det är mindre värt att kunna ett hantverk än att ha kartlagt en gen? Om vi bortser från ”marknaden” och dess lönsamhetskrav, vem?

Och samtidigt som våra civilingenjörer blir duktiga på företagsekonomi, samtidigt som allt fler på arbetsmarknaden har ett tresiffrigt antal högskolepoäng, minskar ändå vissa typer av kunskap.

Kunskap har blivit en handelsvara. Lönsam kunskap är bra kunskap.

I vissa fall är det rentav fråga om en ”certifieringsprocess”. Vissa utbildningar är upplagda så att studenterna ska gå igenom en viss mängd ämnen så att de har sett en massa saker. Men de behöver i slutet av sin utbildning egentligen inte kunna något av det. Själva kunskapen har blivit sekundär; det primära är att man har sina poäng, att man har examensbeviset som

ett slags kompetenscertifikat. Vem bryr sig om vad man egentligen lärde sig på högskolan, när man ändå kommer att jobba som säljare till sist?

Kanske är det så att kunskapens viktigaste användningsområde i kunskapssamhället är att utgöra ett mått på den så eftertraktade kompetensen i det samhälle som mest av allt är en arbetsmarknad där bra kunskap är lönsam kunskap. Kanske är det i ljuset av detta som striden om anslagen mellan naturvetare och humanister vid Uppsala universitet ska betraktas.

Men det var antagligen inte på grund av lönsamheten som människan en gång började skaffa sig kunskap.

Låt oss tala om bildning.

III.

Man brukar säga att den första plats där bildning var ett ideal var det antika Grekland. Därefter föll bildningsidéen, idén om den hela människan, i glömska fram tills dess renässansens ”allbildade” människor lyfte fram den igen.

Det (ny)grekiska ordet för bildning är *morfosis*⁹. Ordet känns i svenskan igen i bl.a. orden metamorfos och morfologi. Ledet ”morf”, betyder form; innebörden av ordet morfosis är således ”formning”. Även det svenska ordet, ”bildning”, har en innebörd i vilken en skapandeprocess är inblandad. Bildning som i bildande, i skapande. En bildad människa är på något sätt en skapad människa, eller en ”avbildad” människa. Och bildning blir då processen i vilken människan får sin form, sin mänsklighet.

Sett i ett sådant ljus blir begreppet bildning fundamentalt annorlunda än begrepp som kunskap och information. Den dator på vilken jag skriver dessa rader är inte någon teknisk ”värsting”; ändå kan dess hårddisk med lätthet fyllas med mer information än vad någon människa kan lära sig under hela sin livstid. På internet finns hur mycket information som helst; vill man t.ex. veta hur stor Moskvas befolkning var vid slutet av 1916 finns uppgiften säkerligen att få tag på – även om de flesta av oss, mig inräknad, inte vet hur man ska få tag på just den uppgiften.

Då information lärts in av en människa och lagrats på hennes ”hårddisk” kallas den kunskap. En kunnig människa är en människa som vet

⁹ Under den klassiska antiken användes begreppet *paideia* för att beteckna det vi idag avser med bildning. Jag använder dock här den nygrekiska termen för att påvisa att samma alternativa betydelse, *formningen* av människan, inte är unik för svenskan.

en massa saker. Hon kanske har kunskap om situationen i världens länder, om kulturen och om litteraturen, hon kan redogöra för grunderna i många vetenskapliga discipliner – precis på samma sätt som en uppsättning böcker skulle kunna göra. Men kunskap kan även vara av praktisk natur: hur man bygger en bivack, knypplar eller lagar en båtmotor är också exempel på kunskap. Även dessa kunskaper kan förmedlas via text och bilder, de kan finnas lagrade som information i en dator.

Bildning är något annat. Bildning är att ha tagit emot kunskap/information, tagit den till sig och låtit sig påverkas av den. En bildad människa har gjort kunskapen till en del av sig själv, och upplever sålunda världen genom ett filter devis utgjort av hennes bildning.

Det kan låta lite abstrakt och luddigt, men låt oss betrakta ett exempel: en människa som nyligen läst en bok om tibetansk buddhism är ”informerad” om nämnda trosriktning. Om hon har ett gott minne, kanske läser om boken ett par gånger och lär sig vad som står i den – som t.ex. en ambitiös högskolestuderande i religionsvetenskap kan tänkas göra – är hon kunnig i ämnet. Men först då hon har reflekterat över den tibetanska buddhismens tankegångar och, exempelvis under ett besök i Stockholm med tillhörande shoppingrunda, kan applicera något av det hon vet och tagit till sig om den tibetanska buddhismen på det hon ser omkring sig i den verklighet där hon lever, först då är hon bildad i ämnet.

EN BILDAD MÄNNISKA STÅR EMOT OCH LÅTER sig inte styras av myter och fördomar. En bildad människa kan se kritiskt på kunskap, både på den hon redan har och på den hon konfronteras med. En bildad människa är också mycket svår att lura med reklam och politisk propaganda, just därför att hon har det kritiska seendet och kan jämföra inkommande kunskap med den som redan finns ”lagrad på hårddisken”. En bildad människa kan i många sammanhang ses som lite annorlunda: hon tänker själv, hon följer inte trender och modenycker blint och hon ifrågasätter alltid innan hon lyder.

Den fullständigt bildade människan finns naturligtvis inte. Bildning som i ”formning av människan” pågår under hela livet, och upphör inte – som skolbänksutbildningen – efter några år. Bildning kan man skaffa sig i en lärosal eller i en verkstad, på en civilingenjörsutbildning eller i livets hårda skola. Men den kommer aldrig automatiskt, bara genom aktiva val. Det är fullt möjligt att gå igenom livet utan att ha omsatt särskilt mycket av sin kunskap i bildning. Det är till och med möjligt att doktorera och bli professor i vilket ämne som helst utan att ha reflekterat över det tillräckligt

mycket för att ha gjort det till en del av sig själv. Vad man än gör och lär sig på den resa som är livet, kan man välja om man vill göra det med öppna ögon eller med stängda. Man kan välja en svårare väg – bildningens väg – och utveckla sig själv på köpet, eller en lättare väg som inte utvecklar så mycket alls men som i gengäld är bekväm. De flesta av oss väljer olika vägar vid olika tillfällen; ingen orkar analysera och reflektera över allting. Dels har vi inte kapacitet till det, dels har vi känslor och ett själsliv som ibland står emot förnuftets bildning och som precis som denna också bidrar till det som är mänsklighet.

Att vara en bildad människa är alltså inte det lättaste. Det är inte heller alla som önskar bildade människor omkring sig. Vilket företag eller politisk organisation vill ha en bildad målgrupp, som står emot marknadsföringen och den vinklade informationen och utsätter den för kritisk granskning? Vilka makthavare vill se medborgare som inte går att lura och som kritiserar, som käftar emot och ifrågasätter? Vilken stat vill i sitt utbildningssystem egentligen implementera en mekanism som undergräver själva systemet?

IV.

Ett av de faktum som brukar formuleras som demokratins problem är att den för att kunna fungera som styrelseskick kräver upplysta medborgare. En demokrati utan deltagare blir en ”mediekrati”, där den som bäst når ut till sin målgrupp är den som har den verkliga makten. Reklam, marknadsföring och propaganda blir nyckeln till bestämmandet och den centrala rollen spelas inte längre av medborgaren. Vi ser i dagens svenska samhällsklimat gott om exempel på demokratins kryphål och fallgropar. Hur många av dem som går till valurnorna i september i år kommer verkligen att vara insatta i vad varje parti egentligen står för i olika frågor, och vad bakgrunden är till dessa ställningstaganden? Hur många kommer att följa upp vallöftena och titta på vad de valda politikerna verkligen gör?

Utan att vilja idiotförklara folk konstaterar jag att fundamentet i vår demokrati håller på att undergrävas. Människor engagerar och organiserar sig – såväl politiskt som inom helt andra rörelser – i allt mindre utsträckning. Deltagandet är inte längre i fokus, det skapas ett slags ”elitklass” och ett ”vi och dom”.

Det är här utbildningsväsendet kommer in i bilden. Eftersom det ligger i en demokratisk stats intresse att värna om fortsatt demokrati och demokrati i sig kräver upplysta medborgare (vilket är detsamma som bildade

medborgare), måste det i en demokrati också ligga i statens intresse att lära sina medborgare att käfta emot och tänka kritiskt. Det är för demokratins skull som vi behöver bildning i utbildningen.

Detta gäller naturligtvis inte bara universitetsväsendet. Bildningen måste löpa som en röd tråd från förskolan till gymnasiet, ut på folkhögskolorna och studieförbunden – folkbildning är också bildning – och även upp på högskolenivå. De offentliga utbildningsinstitutionerna – skolan – måste verkligen börja lära ut kritiskt tänkande och inte bara skriva om det i läroplanerna. Utbildningen måste bli av en mer reflekterande natur och inte bara handla om ”korvstoppling” av information som försvinner så snart den är färdigkontrollerad och examinerad och eleven ”rensat sin hårddisk”.

Även om den enskilde har ett ansvar för sin personliga bildning och för sina vägval, har varje enskild människa till följd av bl.a. sociala omständigheter inte samma möjligheter att göra aktiva vägval. Ändå förutsätts alla människor vara medborgare i samhället. Detta gör att skolan med nödvändighet åläggs ett ansvar för elevernas bildning. Den demokratiska staten är skyldig att ge sina medborgare förutsättningarna för ett deltagande i demokratin.

Vi måste även börja bygga broar mellan Snows två kulturer. Det finns idag på alla nivåer i utbildningssystemet gott om lärare som predikar för sina egna ämnen som vore de det enda viktiga i världen. På många håll konkurrerar kunskapsområdena med varandra istället för att komplettera varandra. Budskapet som sänds ut är ”Du ska specialisera dig, och du ska göra det inom just *det här!*”. Det skapar hyggliga förutsättningar för ”kunskapssamhällets” krav på att alla ska vara specialister, men det rimmar illa med tanken på den bildning – den upplysning – som är en förutsättning för demokratin.

Det är dessutom inte ens säkert att en ökad specialisering är bra ur ”kunskapssamhällets” perspektiv. Många av dagens viktiga forskningsområden, inte minst miljöområdet, är starkt präglade av tvärvetenskap, inte bara mellan teknik och ekonomi. Det är inte helt orimligt att anta att ny kunskap, till och med samhällsekonomiskt viktig kunskap, har lättare att komma till i en pluralistisk och interdisciplinär miljö än i en av enbart specialister.

DET FINNS INTE, OCH KOMMER NOG ALDRIG ATT FINNAS, någon ”människa.com”. Det som gör oss till människor i ett mänskligt sam-

hälle kan visserligen ha med kunskap att göra, men vi kommer aldrig att kunna läsa oss till det. Vi kan inte göra en sökning på internet och komma till insikt. Vi kommer heller inte att kunna bli de upplysta medborgare som demokratin kräver för att fungera genom att försöka nå en så hög spetskompetens som möjligt och bli så ”mest kompetent” att ”en ocean av valmöjligheter öppnas” för oss. Presterandet och jakten på kompetens kommer inte att göra oss vare sig mänskligare eller helare som människor.

Det jag kallat bildning kanske inte heller kommer att göra det – ensamt. Bildning hör hemma på förnuftets planhalva. Jag tror inte att man blir en hel människa av att enbart tillgodose förnuftet och den analytiska hjärnhalvans behov. Vi har ett sjäsliv och ett känsloliv också, vilka naturligtvis också måste tillgodoses.

Det räcker inte med bildning.

Men vi kommer mycket längre med den allsidiga bildning som kännetecknas av brobyggande, interdisciplinaritet och kritiskt tänkande, än vad vi gör med specialiseringens korvstoppning.

Bildningens betydelse – en essä om bildning på högskolan och i samhället

av Kristina Nilsson • Göteborgs universitet

Jag lyfter min rikt lösnagelbeklädda hand i luften. Tjejen utan hår och tjejen med tovgigt hår byter blickar. Jag frågar om Oidipus inte var ganska oklok när han dräpte ett helt resällskap till synes utan en ordentlig anledning. Jag säger: ”Man kan ju inte bara dräpa folk hur som helst.” Min föreläsare säger att jo, jag har rätt, fastän han skulle formulerat det lite annorlunda. ”Oidipus hade ett karaktärsfel”, berättar han och ler för att jag var den enda som kunde svaret på frågan.

Av någon anledning passar jag inte in i denna grupp av studenter. Trots att jag är vanlig svensk medelklass precis som dem, är jag för högljudd, för politiskt inkorrekt och för hårt sminkad för att smälta in bland tovgigt hår, rakade huvuden och enstaka hiphopskägg. Visserligen finns här några äldre kvinnor med stora, stickade tröjor och kortklippt hår, men deras gillande uteblir och följaktligen sitter jag ensam längst bak. Jag är här, som alla andra i klassrummet, för att bli bildad. Allmänbildad och utbildad. Jag ville tuggas i kunskapens käftar och spottas ut mör och upplyst. Klok, med en hjärna full av ny kunskap, nya perspektiv och nya insikter. Saker- nas natur är dock att de inte blir som man tänkt sig; självklart gäller även detta mina högtravande föreställningar om en högre utbildning. Vad jag fann i stället för eldiga debatter, begeistrade föreläsare och entusiastiska studenter var diskussioner där tre pretentiösa människor med en intensiv kärlek till sin egen stämna regerade och resten satt tysta. Alltför många föreläsare malde, trots engagemang för ämnet, igenom kurserna under hård tidspress och hälften av materialet fick lämnas utan att bli uppmärksammat. Mina medstudenter verkade både avlägsna och ointresserade. I denna miljö skulle bildningens dyra droppar insupas. Jag undrade stilla om jag inte skulle lära mig mera om jag stod på Lindex och sålde BH:ar och läste litteraturen hemma på min fritid. Jag skulle dessutom få personalrabatt! Nu är det dock ganska svårt att koncentrera sig på B-kupor och Balzac samtidigt, och därför valde jag att stanna på högskolan. Problemet med bildningen kvarstod alltså.

Vid snabba samtal med mina minst fientliga studiekamrater visade det sig att det bedrövliga tillståndet jag funnit på min kurs även gällde filosofi, tyska och pedagogik.

Bildning kommer med hel kunskap – kunskap som täcker många områden och syr ihop dem till ett vetandets lapptäcke. Som student vid universitet uppmuntras man inte att se helheten. Föreläsarna hastar igenom mycket av materialet för att sedan fördjupa sig i sin specialitet. En av mina föreläsare summerade *Brott och straff* på tjugo minuter för att några dagar senare ge en två timmars redovisning av Carl Jonas Love Almqvist. Visst var Almqvist-föreläsningen intressant, men efter att ha svettats över Dostojevskij i sju timmar, febrilt försökande reda ut alla namn och smeknamn och få rätsida på vem som var vem, kände jag att boken förtjänade mer än en hastig genomgång. Att Almqvist utreddes så grundligt berodde på att föreläsaren höll på att doktorera på just den författaren. Eftersom föreläsarna koncentrerar sin kunskap djupt i ett område, i stället för att breda ut den över många, så överför de denna punktkunskap till sina studenter, vilket resulterar i att dessa examineras ut med ganska djup kännedom om vissa områden men nästan helt utan kunskaper på andra. Helheten, den riktiga bildningen, saknas. Detta förfarande uppmuntras inte bara av universitetets institutioner – det fordras av föreläsarna att de skall producera forskning. Däremot krävs ingen som helst pedagogisk förmåga. Jag har varit utsatt för en föreläsare som doktorerat på Selma Lagerlöf och därför enfaldigt envisats med att se all litteratur ur ”ett Selma-perspektiv” och säkert avslutat varje mening med: ”Jag vet inte, vad tycker ni?” Med gapande munnar satt vi studenter, förbluffade, och undrade om inte hon var den som skulle både veta och tycka. Att Selma Lagerlöf inte ens tillhörde den litterära epok hon undervisade oss i tycktes hon finna helt ovidkommande.

Trots mina dåliga erfarenheter från den litteraturvetenskapliga institutionen fortsatte jag på vitterhetens väg och valde nu svenska i stället. Jag mötte en mycket bättre bildningssituation. Föreläsarna tycktes ha vidare perspektiv och försökte fånga upp många kunskapsområden i sina föreläsningar. När till exempel danska och norska skulle studeras hjälpte de oss att se de historiska och litterära aspekterna av språket, dvs. språket ur alla dess vinklar och dess roll i historien och litteraturen. Den helhetssyn som jag hela tiden efterlyst infann sig. Helhetssynen är viktig, inte bara ur bildningssynpunkt, utan också för att uppehålla intresset hos studenterna. När informationen sätts in i en kontext blir den mer lättillgänglig och

framför allt lättare att komma ihåg. Att minnas dansk historia från seklets början blir mycket enklare om man har den stora danska kärleksromanen *Barbara* att anknyta till i sin minnes kammare. I alla fall för mig som finner passion på Färöarna mycket mer lockande än Kalmar-unionen.

Bildning är den allomfattande kunskap med vilket vi lättare klarar av olika situationer, inte minst i arbetslivet. Även om vetande kring *Barbara* inte dagligen tillämpas på t.ex. ett exportföretag, kan hon komma väl till pass som samtalsämne vid en middag för danska kunder. Det berättades för mig att svenska affärsmän har problem med relationerna till sina utländska kunder. När svenskarna avslutat en affär i t.ex. Italien och skall fira med sina italienska värdar är de enligt sina sydeuropeiska vänner mycket tafatta. De italienska affärsmännen vill på sin fritid inte tala om arbetet utan diskutera konst, litteratur och musik. Svenskarna, vars bildning inte täcker dessa områden, kan på sin höjd referera Liza Marklunds senaste alster, varpå de framstår som ganska fåkunniga och obildade. Under den korta tid jag arbetade som hemstäderska fann jag oväntat användning av min bildning. Jag komplimenterade en lampa med skärm föreställande en Gustav Klimt-målning hemma hos en kund, medan jag putsade spegelbordet. Hon blev så förtjust att jag genast tvingades ta en paus medan hon serverade mig mjölk och ostsmörgås. Det verkar inte särskilt märkvärdigt, men faktum är att jag var mycket hungrig och min bildning räddade mig från två timmars konstant magkurr.

Det som värderas främst i det s k kunskapssamhället är prestationer. Kunskap skall visas genom påtagliga resultat. Karriär skall göras så snabbt som möjligt vid så ung ålder som möjligt. Prestationer är viktigare än en varaktig bildning. Bildningens aktie är lägre värderad än Telias och att vara bildad är lika gammalmodigt som korta, axelvaddsprydda kavajer. Detta är naturbegåvningens tid. Helst skall man likt havet som framfödde Afrodite spontant prestera storverk med endast sin egen begåvning som källa. Ibland värderas det som kallas livserfarenhet högre än bildning. Att livserfarenhet ibland betyder två månaders drogpåverkad tillvaro i Thailand eller några års boende i London spelar ingen roll. Upplevelsen räknas av någon sinister anledning som en outtömlig kunskapsbank. Mer substantiell livserfarenhet är dock ett led i bildning, men den kräver också mer av personen som upplever den och är inte bildande om man inte är uppmärksam och intiativtagande. Om du inte talar med din muslimska granne kommer du inte att lära dig om hennes liv, hennes land och hennes religion. Då kan du tro att alla muslimska män är som Fadimes far.

Bildning är nämligen också att känna andra människor, deras seder och deras livssätt. Att ha sett tillvaron genom en annan människas ögon ger verkligen ökad kunskap om livet.

Att vikten av utbildning ändå är stor är de flesta människor mycket medvetna om. Utan utbildning blir det svårt att få arbete, respekt och pengar. Bildning däremot förväxlas ofta med ”bokmalism” och besserwisservetande. Att ha kunskaper som inte hela tiden sitter på hjärnans första bänk anses onödigt och kanske lite töntigt. Den allmänna attityden tycks vara att med bildning medföljer tjocka glasögon och brun plyschtröja. Samtidigt är det dubbelmoraliskt nog i allmänhet mycket uppskattat att vara smart? Om någon är naturbegåvad kan personen inte rå för sin egen intelligens. Både gener och föräldrar kan skyllas för egenskapen. Alltså kan människan inte anklagas för att vara förmer än någon annan; intelligensen kom utan att han eller hon bett om den. En person som däremot aktivt uppsöker bildning, alltså av ren och skär illvilja läser och lyssnar och noterar för att med vilje bli mer bildad än andra, anses inte värd sin kunskap.

Bildning är det som gör att du vet vilket kroppsdel Vincent van Gogh skar av sig vid ett tillfälle då han var extra frustrerad. Dock är bildning mer än så. Den gör att man får en övergripande uppfattning om det mesta, allt från statskicks till blomster. Den gör det lättare att förstå livets vändningar eftersom den hjälper oss att förstå dessas orsaker. De svåraste situationer och problem kan lösas om man bara förstår deras ursprung. Kanske inte precis emotionella, men de allra flesta praktiska och teoretiska problem, är lättare att reda ut med hjälp av bakgrundsfakta. Att bildning idag uppfattas som en enbart teoretisk och akademisk företeelse tycker jag är underligt. Att kunna byta däck på en bil och nämna alla Jesu lärjungar tycker jag borde likställas i bildningsgrad. Praktisk kunskap är också bildning. Att kunna både göra något och veta något är den riktiga bildningen.

Man talar om bildningens betydelse i kunskapssamhället. Vad kunskapssamhället är står öppet för diskussion. Jag undrar om det finns något annat samhälle än kunskapssamhället. Finns det samhällen i total avsaknad av kunskap, där hålogda människor planlöst och okunnigt vandrar omkring? Finns det samhällen där kunskap är utbytt mot skojskap, grejmojskap och galenskap? Jag skulle bestämt vilja påstå att alla samhällen är kunskapssamhällen, att det inte finns något särskilt kunskapssamhälle eftersom kunskapen frodas överallt. Den högaktrade person som uppfann ordet blev säkert rikligt belönad för flit och framsteg, men jag måste ändå

beklaga och säga att kunskapssamhället inte finns, men att det vanliga samhället existerar och bildning där har ganska låg status. Den kanske inte känns nödvändig längre när all världens information finns bara några dubbelklick bort. Internet och allt dess överdåd av fakta är så lätt-tillgängligt att det känns fånigt att behöva lagra information i hjärnan. Tyvärr är dock människor både smartare och sällskapligare än datorer och jag tror att den gamla, vanliga bildningen fortfarande är nödvändig. Dessutom är det riskfritt att skicka ett frågvist barn till ett uppslagsverk för att leta information (såvida barnet inte använder böckerna som vapen i syskonstrider) medan internet alltjämt är fullt av pornografi och andra osympatiska företeelser.

Punktkunskaper är naturligtvis också viktiga. En programmerare som är väldigt allmänbildad, men inte kan programmera, är självklart inte önskvärd. Men bildning spelar större roll i samhället än vi tror. Utan kunskap är vi förlorade och det blir mycket svårt att hävda sin rätt i samhället utan bildning. Bildning är en förutsättning för att samhället skall utvecklas. En miljövetare utan kännedom om samhällets struktur finner inga nya lösningar på miljöproblemen. En historiker utan kännedom om konst kan inte förklara de nazistiska propagandafilmerens betydelse. En ekonom utan kännedom om historia kan inte undvika redan begångna misstag. Bildningen ökar förståelsen människor emellan och motverkar alienationen, och främlingsfientlighet har svårare att bita sig fast i en samhälle bestående av bildade människor. Bildningen – den breda kunskapen – är själva förutsättningen för ett s k kunskapssamhälle.

Citat ur några essäer

Många av de insända tävlingsbidragen innehöll intressanta reflektioner kring det aktuella temat. Här nedan följer några exempel:

Sara Hjelm Lidholm, Högskolan i Borås

Genom bildning skapas människan. Vi bildas, ombildas och bildas om igen i vad som kan tyckas vara en oändlig process. Att vara färdigbildad är enligt detta synsätt omöjligt. Därmed kan också påstås att det aldrig går att uppnå bildning, inte minst eftersom ordet i sig representerar rörelse. Någoting bildas för att någon gång i en avlägsen framtid bli bildat. Du skapar bilden av dig själv med hjälp av det liv du lever och de intressen du har. Du har frihet att bilda dig och det är onyttigt för andra än dig själv.

Är då bildning bara humaniora? Fortfarande verkar de rådande uppfattningarna om bildning kretsa kring denna tanke och att helt lämna den humanistiska tolkningen av bildning är svårt och kanske inte heller önskvärt. Jag vill dock se det humanistiska i ordet bildning som det individuella och inte som en handfull klassiska ”kulturellt högstående” ämnen. Det är humant med bildning i och med att det berör dig som människa. Ingen bildar sig av praktiska skäl utan enbart av egna individuella, fria och onyttiga skäl, onyttiga för alla andra än för en själv. Genom dina egna intressen och erfarenheter skapar du bilden av dig själv.

Att bilda är att skapa och en bildad människa kan ses som självskapad, du har något mer än det du fysiskt och socialt fötts in i. En kan alltså inte bilda en annan utan endast bilda sig själv. Det betyder att läraren inte kan bilda sina studenter utan i bästa fall ge dem möjligheten att bilda sig själva.

Eva Sivertsdotter, Linköpings universitet

Jag var studieorganisatör i facket. ”Du som vill framåt – gå i cirkel. Ingenting är omöjligt”, sade vi. Ingenting var omöjligt. Ville man veta något om något så kunde man skapa en studiecirkel i ämnet. Det gällde bara att få ihop tillräckligt stort antal cirkeldeltagare så fanns det alltid någon

cirkelledare någonstans som kunde något om ämnet. Fanns inte det så kunde man alltid hålla cirkeln ändå genom att bjuda in olika experter vid varje tillfälle. När hiv och aids blev känt ordnade jag studiecirklar på min arbetsplats. För att upplysa, för att förhindra skvaller och sladder, rädsla och utstötning. Ifall någon var hiv-positiv. Eller ifall någon fick rykte om sig att vara det. Bildning som förebyggande åtgärd.

Alla dessa studiecirklar jag har ordnat, alla dessa studiecirklar jag har hållit. Jag har lärt mig så oerhört mycket. All denna uppsökande verksamhet för att förmå medlemmarna, kamraterna, att gå studiecirklar. Så många människor, idéer, tankar, åsikter, arbetsplatser, verksamheter som jag har mött och fått ta del av. Allt det bär jag med mig idag. Det är bildning. Och det är synnerligen beroendeframkallande. Jag är fortfarande nyfiken på människor och på arbetsplatser och på vad de kan ha att berätta.

Slutligen råkade jag ut för något som de flesta studieorganisatörer råkar ut för. Jag började lyssna på mig själv och föll för mina egna locktoner. Jag började studera. Först på folkhögskola, så komvux och slutligen: Det stora steget: universitetet.

Där som de bildade människorna finns. Tror ju vi från arbetarklassen. Men så var det inte, kom jag snart underfund med. Visst finns där bildade människor men det är inte med automatik så att bara för att man är utbildad så är man också bildad. Snarare tvärtom. Man måste själv bilda sig, det gör ingen annan. Det har hänt att jag har funderat över om det skulle finnas studieorganisatörer på universitetet. Eller kulturombud. Bokombud.

Bildning och solidaritet hänger på något sätt ihop. Man kan inte säga att någon är bildad som inte delar med sig av sin bildning. Däremot kan man vara kunnig utan att dela med sig av sin kunskap. Men kunskap förutsätter inte egoism, man kan dela med sig av kunskap också. Det går att välja. Men bildning går inte att hålla för sig själv, man måste åtminstone dela med sig av de insikter man kommer fram till.

När jag började studera på universitet blev jag förvånad över hur litet, många av studenterna och även lärarna, visste. Jag trodde att de som kom från överklassen eller den akademiska samhällsklassen visste saker. Att det fanns en diskussion i hemmet. Som vi diskuterade vid köksbordet. Fast de diskuterade vid matsalsbordet kanske. Eller i biblioteket. Herrummet, som jag minns från villan där min moster arbetade när jag var barn. Kun-

skapen, åsikterna, bildningen. Och att barnen säger emot, förmedlar egna åsikter och kunskaper baserade på egna upplevelser och studier. Men, nej, det verkar inte finnas. Det kanske har försvunnit ur arbetarklassen också numera.

Johanna Elander, Umeå universitet

För oss 70-talister kan det ibland kännas lite enerverande, ja rent av hoppöst att inte kunna alla Sveriges landskap eller vad Sveriges kungar hette innan de gick hädan. Man vet att någon dog på en maskeradbal, någon annan av ärtsoppa, men vem är vem och hur hänger det ihop? Att ens föräldrar fortfarande kommer ihåg sådant från att ha bankat in kunskapen i småskolan hjälper inte direkt för att hålla humöret uppe. Ibland skulle man kunna tro att de är mer bildade än vad vi, som är unga idag, är. Men, men, men ... jag har tänkt och funderat och tror med bestämdhet att så inte är fallet.

Anta att ordet bildning hör till och stammar från ordet bild. Om det är så att man ska ha ord för sina bilder, eller helt enkelt bara ha en massa bilder inne i huvudet låter jag var osagt. Det är dock lite svårt att avgöra om personen i fråga är bildad om den verbala förmågan är bristande. Nåja, detta lämnar jag alltså därhän. Det som är intressant i detta fall är att vi, dagens unga människor, hela tiden blir matade med bilder. Då det inte räcker med tv och internet ser vi till att ge oss ut i vida världen. Reser runt och får intryck och bilder från andra ställen i vår förvirrade värld. Vi lägger ihop intryck och bildar egna bilder av verkligheten, så att den inte ser ut som på våra far- och morföräldrars tid precis. Idag ser vi och påverkas vi mer av de globala orättvisorna och vi känner att de välfärdssystem vi levtt med hela våra liv börjar knaka i fogarna. Detta leder till nya strömningar i samhället, som tar sig sådana uttryck som Attack, där unga ofta bildade människor engagerar sig för sin bild av vad som skulle kunna vara och bli en bättre värld.

Ja, bilder saknar vi inte och av dessa blir vi förhoppningsvis bildade ...

Liselott Pettersson, Högskolan i Kalmar

Det finns en allmänt använd terminologi som ger ett akademiskt skimmer över en mekanisk och livlös kunskapsinhämtning, som sällan bidrar till studenternas bildning. Måste man benämna ett synsätt eller arbets-sätt ”deskriptivt och partikularistiskt” när ett arbete skrivs som gäller en

speciell situation men ändå belyser ett generellt problem? Måste de kallas "fenomenologer", de som försöker ge helhetsbilder av själsliga företeelser. Måste man kalla en vetenskapsteoretisk riktning "hermeneutisk" när den framhäver betydelsen av förståelse och inlevelse i human- och samhällsvetenskaperna? Bli inte ett levande framställningssätt, stor inlevelse, genuin känsla för väsentligheter och förmåga till överblick viktigare för att inte tappa fokus? Gäller det inte att se igenom tjusighetspratet och övervinna alla dessa termer, för att uppnå bildning?

Mina tillgjort konstruerade frågor faller kanske platta till marken men det enda svar jag kan finna är återigen att all kunskap hänger ihop och allt lär man sig inte intellektuellt. Kunskapen sitter i kroppen och vissa saker inhämtar man med alla sinnen. Finns det inte något inom det här ämnesområdet som man kallar teorin om tyst kunskap? Jag tror att det är kanske detta som är bildning: När kunskaperna har införlivats med hela människan, intellektuellt och känslomässigt, då man förfogar över såväl en teoretisk förklaringsmodell som en intuitiv maggropskänsla för hur saker och ting förhåller sig, möjligen också över vad som är rätt och fel, då besitter man bildning.

Daniel Stridsman, Handelshögskolan i Stockholm

Bildning utgör ett personligt skydd mot manipulation, men garanterar inte skydd mot exploatering. Människan har i kunskapssamhället i bästa fall vunnit privilegier som hon tidigare inte kunnat drömma om. Att lära är ett av livets stora privilegier och ingen erfarenhet är bortkastad. Lärande är en aspekt av all mänsklig verksamhet. Det må finnas nog så destruktiva och meningslösa upplevelser, de skänker ändå alltid erfarenheter som gagnar, åtminstone därigenom att de förmår människan att undvika val som leder till sådana upplevelser. Man lär sig av sina motgångar och varje motgång är en möjlighet att göra framsteg.

Med detta sagt skall vi uppmärksamma en grundläggande motsägelse i betonandet av bildning och lärande i kunskapssamhället. I arbetslivet får, å ena sidan, personalen ofta stå i fokus som företagets främsta resurs. Detta uppfattas som mycket positivt. Å andra sidan kan samma positiva fokusering på människan, paradoxalt nog, innebära en rejäl degradering då människan visserligen blir företagets "främsta", men en "resurs" i sällskap med andra exploaterbara och nyttiga råvaror. Det flitiga betonandet

av humankapitalet och personalens bildning i kunskapssamhället är sålunda ett tveeggat svärd. Som humankapital står människan i centrum. Men i vilket sällskap? I sällskap med dollar och pund. Denna reifikation, det vill säga förtingligande av människan och hennes arbete, står i skriande kontrast till talet om förädling och utveckling av personalen.

Frågan som man bör ställa sig är, vartill människans bildning tjänar. Tjänar bildningen sitt eget syfte, eller är den blott ett exploateringsobjekt för hungriga företag? Humankapitalet har i vår tid uppvärderats och det finns många positiva verkningar av att människor betraktas som räntabla investeringsobjekt. Det satsas på personalutveckling och trivsel som aldrig förr, men man bör vara vaken för bakomliggande motiv att forma människor till nyttiga idioter, spargrisar eller nickedockor, som är duktiga på att uppfylla alla nyttiga ändamål. Den som gapar över mycket mister ofta hela stycket – och den som söker något annat än bildning i sina bildningssträvanden förfelar sannolikt sina syften. Bildning är i sig en tillräcklig belöning, både för dess bärare och för dess omgivning.

”Livslångt lärande” är en annan populär paroll i det nya kunskapssamhället, men detta slagord har också en skuggsida. Den positiva innebörden av uttrycket i termer av utveckling, självförverkligande och frihet torde vara klar för alla och envar. Det finns emellertid också risker med detta budskap, då det i praktiken brukar innebära ett överbetonande av lärande av ny, flyktig kunskap. Att kunskap är färskvara, brukar salvelsefullt predikas i dessa sammanhang. Kunskapssamhällets slagsida åt det efemära hållet kommer här i ljusan dag. Hur kunskap i arabiska eller fornegyptisk konst skulle kunna bli en färskvara avhåller man sig från att förklara, liksom för den delen hur värdefulla livserfarenheter och människokänedom skulle kunna bli urmodiga. Sådan kunskap har man ej i åtanke då man förklarar kunskapen som färskvara. Kunskapssamhället riskerar på grund av sin kortsynthet i dessa sammanhang att förtränga den kanske viktigaste delen av sin bildning – den oförgängliga delen.

Kajsa Einarsson, Sveriges lantbruksuniversitet

Jag är obildad. Min generation är i stor utsträckning obildad. Ironiskt nog sker detta i den tid när allt fler pluggar på högskola/universitet, i ett samhälle som kallas kunskapssamhället, på en plats där vår tid och kraft borde räcka till mer än att fylla de grundläggande mänskliga behoven. Varför? Och gör det egentligen något?

För att besvara den lättaste frågan först. Det finns förstås de gängse argumenten för bildning, som t.ex. att förmågan till kritiskt tänkande ökar, att det är roligt att förstå sammanhangen, eller att man blir en mer socialt kompetent människa. Ni har hört dem förut. Alla rör den rent personliga vinningen av bildning. Men om man inte köper dessa klämkläcka tillrop kvarstår fortfarande faktum: Brist på bildning är ett symptom på bristande nyfikenhet och lust. Om man är nyfiken är det svårt att förbli obildad, och jag hävdar att sambandet är reversibelt. Nyfikenheten och viljan till utveckling är en viktig drivkraft såväl på det personliga planet som i större sammanhang. Världen går förmodligen inte under utan bildning, men den stagnerar sannolikt.

Den andra viktiga rollen för bildningen följer av argumenten ovan. Det handlar om förmågan att kunna förvalta kunskaper på ett bra sätt. Vår nyfikenhet och utvecklingsvilja har skapat ett samhälle med stora möjligheter att påverka situationen på jorden. Denna handlingsfrihet innebär tyvärr också stora risker. Det är vårt ansvar att skaffa oss kompetens att förvalta kunskaperna på rätt sätt. Det innebär t.ex. att vi måste se och bedöma saker i sitt sammanhang i stället för att ständigt handla utifrån här, nu och vi.

Att bilda sig handlar således om att skapa sig ett medvetande om tid och plats i relation till andra tider och platser, och om att kunna intressera sig för sammanhang utan att se den omedelbara nyttan av intresset. Att söka svar utan att ha en specifik fråga ...

Högskoleverkets rapportserie från år 2000 och framåt

Rätt juristutbildning? Utvärdering av juristutbildningar
Högskoleverkets rapportserie 2000:1 R

Forskarskolor – ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 2000:2 R

Journalistutbildningarna i högskolan
Högskoleverkets rapportserie 2000:3 R

Högskolestudier och funktionshinder
Högskoleverkets rapportserie 2000:4 R

Utbildningar inom vård och omsorg
– en uppföljande utvärdering
Högskoleverkets rapportserie 2000:5 R

Utvärdering av Socionomutbildningar
Högskoleverkets rapportserie 2000:6 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet
vid Högskolan i Jönköping
Högskoleverkets rapportserie 2000:7 R

Lärosätenas arbete med jämställdhet,
studentinflytande samt social och etnisk mångfald
Högskoleverkets rapportserie 2000:8 R

Goda exempel
Hur universitet och högskolor kan arbeta med
jämställdhet, studentinflytande och social och etnisk
mångfald
Högskoleverkets rapportserie 2000:9 R

Tentamen: "Plussning" och begränsning av antalet
tillfällen
Högskoleverkets rapportserie 2000:10 R

Designutbildningar i Sverige. En utredning och
utvärdering.
Högskoleverkets rapportserie 2000:11 R

Högskoleprovet – Gårdagens mål och framtida
inriktning
Högskoleverkets rapportserie 2000:12 R

Eldsjälar och institutionell utveckling
Högskoleverkets rapportserie 2000:13 R

Antagning till högskolan – erfarenheter och visioner
Högskoleverkets rapportserie 2000:14 R

Att leda universitet och högskolor. En uppföljning och
analys av styrelseformen 1998
Högskoleverkets rapportserie 2000:15 R

Högskolornas tillämpning av EG-direktiv i sjuksköters
keutbildningen och barnmorskeutbildningen
Högskoleverkets rapportserie 2000:16 R

Sexuella trakasserier mot studenter – högskolornas
åtgärder
Högskoleverkets rapportserie 2000:17 R

Livlångt lärande som i dé och praktik i högskolan
Högskoleverkets rapportserie 2001:1 R

Nationella ämnes- och programutvärderingar
Högskoleverkets rapportserie 2001:2 R

Vilken betydelse har utländsk bakgrund för resultatet
på högskoleprovet?
Högskoleverkets rapportserie 2001:3 R

Examensrättsprövning
– utgångspunkter och tillvägagångsätt för
Högskoleverkets examensrättsprövning
Högskoleverkets rapportserie 2001:4 R

Förnyad granskning och bedömning av
kvalitetsarbetet vid Lunds universitet
Högskoleverkets rapportserie 2001:5 R

Förnyad granskning och bedömning av
kvalitetsarbetet vid Uppsala universitet
Högskoleverkets rapportserie 2001:6 R

Karriär genom befördran och rekrytering
Högskoleverkets rapportserie 2001:7 R

Högskoleverkets utvärderingar – från bedömning
av kvalitetsarbete till bedömning av kvalitet
Högskoleverkets rapportserie 2001:8 R

From quality audit to quality assessment
The New Evaluation Approach for Swedish Higher
Education
Högskoleverkets rapportserie 2001:9 R

Internationell jämförbarhet & nationell styrning
– aktuella perspektiv på högskolornas examensordning
Högskoleverkets rapportserie 2001:10 R

National Review of Subjects and Programmes
Högskoleverkets rapportserie 2001:11 R

Forskarskolor i Sverige – en sammanställning
Högskoleverkets rapportserie 2001:12 R

Utvärdering av datavetenskapliga/datalogiska
utbildningar i Sverige
Högskoleverkets rapportserie 2001:13 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet
vid Kungl. Musikhögskolan, Mälardalens högskola,
Karlstads universitet samt Örebro universitet
Högskoleverkets rapportserie 2001:14 R

Tid för studier – en jämförelse mellan fyra
yrkesutbildningar
Högskoleverkets rapportserie 2001:15 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet
vid högskolan i Skövde
Högskoleverkets rapportserie 2001:16 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid
Malmö högskola
Högskoleverkets rapportserie 2001:17 R

Pedagogisk skicklighet och pedagogiska meriter
– historik och praktik
Högskoleverkets rapportserie 2001:18 R

Högskoleprovets prognosvärde
Högskoleverkets rapportserie 2001:19 R

Core curriculum – en bildningsresa
Högskoleverkets rapportserie 2001:20 R

Akademisk frihet – en rent akademisk fråga?
Högskoleverkets rapportserie 2001:21 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet
vid Högskolan i Kalmar, Högskolan i Trollhättan/
Uddevalla, Karolinska Institutet samt Stockholms
universitet
Högskoleverkets rapportserie 2001:22 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet
vid högskolan Kristianstad
Högskoleverkets rapportserie 2001:23 R

Utvecklingen av högskolornas samverkansuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 2001:24 R

Utvärdering av medie- och kommunikationsvetenskapliga
utbildningar vid svenska universitet och högskolor
Högskoleverkets rapportserie 2001:25 R

Studenterna i Sverige. Om livet och tillvaron som
student vid sekelskiftet 2000
Högskoleverkets rapportserie 2001:26 R

20 åtgärder för att stärka studenternas rättssäkerhet
– Högskoleverkets redovisning av ett regeringsuppdrag
Högskoleverkets rapportserie 2001:27 R

Studenternas resultat
Högskoleverkets rapportserie 2001:28 R

Högskolelärares bisysslor
– hur fungerar högskolornas information och kontroll?
Högskoleverkets rapportserie 2001:29 R

Kollegialitet eller rättssäkerhet
Högskoleverkets rapportserie 2001:30 R

Uppföljning av särskilt urval vid antagning
Högskoleverkets rapportserie 2002:1 R

Befordringsreformen 1999: Hur har det gått?
Högskoleverkets rapportserie 2002:2 R

Utvärdering av ämnena latin, grekiska och nygrekiska
vid svenska universitet
Högskoleverkets rapportserie 2002:3 R

Utvärdering av teologiska och religionsvetenskapliga
utbildningar vid svenska universitet och högskolor
Högskoleverkets rapportserie 2002:4 R

Utvärdering av matematikutbildningar vid svenska
universitet och högskolor
Högskoleverkets rapportserie 2002:5 R

Kvalitetsutveckling och kvalitetsmodeller för
högskolornas bibliotek – en förstudie
Högskoleverkets rapportserie 2002:6 R

Utbildning anpassad efter arbetsmarknadens behov
– så arbetar högskolan
Högskoleverkets rapportserie 2002:7 R

Utvärdering av utbildningar i svenska/nordiska språk
i Sverige
Högskoleverkets rapportserie 2002:8 R

Utvärdering av utbildning i nationalekonomi vid
svenska universitet och högskolor
Högskoleverkets rapportserie 2002:9 R

Utvärdering av utbildning i företagsekonomi vid
svenska universitet och högskolor
Högskoleverkets rapportserie 2002:10 R

Utvärdering av grund- och forskarutbildning i lingvistik
och teckenspråk i Sverige
Högskoleverkets rapportserie 2002:11 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet
vid Danskhögskolan
Högskoleverkets rapportserie 2002:12 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet
vid Dramatiska institutet, Högskolan Dalarna,
Kungliga Konsthögskolan och Sveriges lantbruksun
iversitet
Högskoleverkets rapportserie 2002:13 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet
vid Högskolan i Halmstad
Högskoleverkets rapportserie 2002:14 R

Högskoleverkets tillsyn
Viktigare beslut 2000–2001
Högskoleverkets rapportserie 2002:15 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet
vid Chalmers tekniska högskola, Göteborgs universitet
och Kungl Tekniska högskolan
Högskoleverkets rapportserie 2002:16 R

Granskning och bedömning av kvalitetsarbetet vid
högskolan på Gotland
Högskoleverkets rapportserie 2002:17 R

Studiemedelssystemets tidsgräns
– en sammanställning av lärosätenas synpunkter
Högskoleverkets rapportserie 2002:18 R

Ledarutveckling – ett styrinstrument?
Högskoleverkets rapportserie 2002:19 R

Metautvärdering av Högskoleverkets modell för
kvalitetsbedömning av högre utbildning. Hur har
lärosäten och bedömare uppfattat modellen?
Högskoleverkets rapportserie 2002:20 R

Studentspeglar 2002
Högskoleverkets rapportserie 2002:21 R

The Swedish national aptitude test: a 25-year testing
program Current status and future development
Högskoleverkets rapportserie 2002:21 R

The Swedish national aptitude test: a 25-year testing
program Current status and future development
Högskoleverkets rapportserie 2002:22 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet
vid Luleå tekniska universitet
Högskoleverkets rapportserie 2002:23 R

Förnyad granskning och bedömning av kvalitetsarbetet
vid Mithögskolan
Högskoleverkets rapportserie 2002:24 R

Högskoleprovet: Effekter på antagningen av
uppdelen i verbal och kvantitativ del
Högskoleverkets rapportserie 2002:25 R

Tradition och förnyelse i svensk forskarutbildning
Högskoleverkets rapportserie 2002:26 R

Tekniskt sett
Högskoleingenjörer – kartläggning och enkätstudie
Högskoleverkets rapportserie 2002:27 R

Från gräns till kateder. Introduktionsperiod
och lämplighetsprov för lärare med utländsk
lärarutbildning
Högskoleverkets rapportserie 2002:28 R

Utvärdering av yrkesutbildningar till sjöingenjör
och sjökapten vid svenska högskolor
Högskoleverkets rapportserie 2002:29 R

Nordisk medicinsk utbildning i informationssamhället
– en on-line learning community?
Högskoleverkets rapportserie 2002:30 R

Förnyad kvalitetsarbetsbedömning av Teaterhögskolan
i Stockholm
Högskoleverkets rapportserie 2002:31 R

Behörigt att undervisa
Utländska lärare i svensk skola
Högskoleverkets rapportserie 2002:32 R

Befordringsreformen 1999: Ekonomiska effekter
Delrapport III
Högskoleverkets rapportserie 2002:33 R

Finansiering och frihandel – Internationella trender på
högskoleområdet 2
Högskoleverkets rapportserie 2002:34 R

Bildning i svensk högre utbildning
– en översikt med exempel från 34 lärosäten
Högskoleverkets rapportserie 2002:35 R

Utvärdering av grund- och forskarutbildning i antikens
kultur och samhällsliv
och egyptologi vid svenska universitet
Högskoleverkets rapportserie 2002:36 R

Högskoleverkets rapportserie 2002:37 R
www.hsv.se

Högskoleverket är en central myndighet för frågor som rör universitet och högskolor. Verket arbetar med kvalitetsbedömningar, tillsyn, uppföljningar, utveckling av högre utbildning, utredningar och analyser, bedömning av utländsk utbildning och studieinformation.

 HÖGSKOLEVERKET
National Agency for Higher Education